

— Nejstarší samostatná výkresaná Dolnej brány v Kremnici. Vzniklo niekedy v rokoch 1835 – 1836, kedy podnikol po Uhorsku a Sedmohradsku poznačenie cestu anglicky lekár a cestovateľ J. Paget. So sebou mal aj kresiaču G. E. Heringa (1805 – 1879), študoval na výtvarnej akademii v Mnichove, potom v Ríme a Benátkach, ktorý je autorom kresby kremnickej Dolnej brány. Po návrate do Anglicka vydal o ceste knihu a obrazový album. V nich sice kresba Dolnej brány nie je, jej kresba je však veľmi precízna a vynikajúca, takže uvedená kresba je vysoko hodnotená. Pečta Heringovej kresby je dnes uložený v kremnickom múzeu, jeho rozmery sú 275x380 mm. Kupeny bol za 2 britské libry od A. Berthela z East Molesey v Anglicku 19. apríla 1926. Na litografií je vyobrazených viaceri pre Kremničanov pomerne známi ľudia, ktorí sa vtedy v Kremnici nevrátili. Na kresbe je vidieť aj Františka Lorinského v roku 1751 alebo časť veľkého kremnického mestského a katedrálneho farského kostola, ktorý stál na kremnickom námesti. Z etnologickej hľadiska je zaujímavé aj obliečenie jednotlivých ľudí, pravdepodobne z blízkeho okolia Kremnice (Paget a Hering sa počas svojej výskumnej cesty zameriaval na vidiecke obyvateľstvo).

kremnický rumaj

historicko-spoločenský občasník

ročník I. číslo 1
december 2001
z d a r m a

rumaj

malý nezbedný krikľuň a šibal,
ktorý túži vedieť o minulosti viac a viac a dáva to aj poriadne najavo

Dnes už n e j e s t v u j ú c e historické objekty mesta Kremnice

- monumentálny farský kostol Blahoslavenej Panny Márie, ktorý stál na námestí
- tzv. Pizetárov dom, ktorý stával v juhovýchodnom rohu námestia
- židovská synagóga, ktorá stála za hradbami na južnej strane mesta

Úvod do minerálologie a banictva mesta Kremnice

Minerály

118 vlastné mineralogy vlastnosti drahoci. kval. minerál.

Slovo k láskavému čitateľovi!

lat.: Praefatio ad lectorum benevolent. amm. Vornehne an den geneigten Leser, madf.: Elegie a kedvez ovlad riešere!

Kremnický rumaj to je názov nového historicko-spoločenského časopisu, ktorý si kladie za cieľ sprístupniť atraktívnu minulosť mesta Kremnice a jeho okolia. Kremnica disponuje veľkým množstvom architektonických a umeleckých pamätníkov, bohatá je aj na významné historické udalosti. To je obrovský kapitál, ktorý by mesto a jeho obyvatelia mali v budúcnosti rozhodne využiť. Dôležité je, že uvedené súvislosti majú okrem kultúrnej aj svoj finančný a sociálny rozmer. Na stránkach kremnického rumaja sa bude možné zoznámiť s tým, ako historické pamätníky sa nachádzajú v Kremnici a v čom spodvia ich doležitosť. Snahou tvorcov bude tiektia priniesť čitateľom, čo najviac z najprestížnejšej paletu významných a kadaďofenných historických udalostí, ktoré sa viažu na slobodné kruhosvetie a hlavnú banaské mestu Kremnicu.

Vydavateľom nového periodika je **Oblastné združenie Spojme občianske sily - SOS - Kremnica** (ICO 37823567), ktoré vzniklo na začiatku roku 2001. Zámerom jeho členov je postupné mapovanie, odborné spracovávanie a konzervovanie historických pamätníkov mesta Kremnice a okolia. Z tohto dôvodu budežidruženie historický deponát. Organizovaná sa bude aj výstava tradičných historických remeselných a rekonštrukčných techník, ktoré sú predpokladom zachovania prírodného a zdravého rázu kremnického regiónu. K dôležitému činnostiam patrí aj ziskavanie a sumarizácia poznámkov o kremnických dejinách. Výsledkom tohto zamerania je aj prekladanie časopisov, ktorí vychádzajú predbežne v náklade 130 kusov. Pri prekladosti publikovania jebo prehľadočia sa chce združenie SOS - Kremnica obratiť na kremnickú verejnosť s prosbou a výzvou. Ak máte záujem podľať sa Vásmi historickým pamätníkom alebo chcete prispieť k udržaniu zmieneneho historického deponátu, sa nás kontaktujte. Kontakt je na ľavej strane obálky ďa najdejdeňnejšie články. Akolokvek aj malým článkom historická informácia alebo predmet je pre nás cenný vistame sa s nameriť aj pripomienky ku samotnému časopisu. Združenie SOS - Kremnica je dobrovoľná nezisková organizácia, takže pomôže aj každá, čo i drobná finančná pomoc (blízko informácie sú na tretej strane obálky). Za Vašu námahu Vám **dakujeme a pozývame Vás** na všetky akcie združenia SOS - Kremnica!

Pri štúdiu a tvorbe časopisu vychádzali jeho tvorcovia najmä z materiálov a prameňov nachádzajúcich sa v Kremnici (kremnické múzeum, archív, pamätník ústav, obyvateľstvo mesta - pamätníci atď.). Keďže sa opäť bliži vianočný čas, boli v časopise použité ako ilustračný materiál aj viaceré milé secesné vianočné a novoročné pohľadnice. **Do nového roka 2002 si vžijomme poprasme najmä veľkú vianočnú a pohodljivú! Dúfame, že aj Kremnický rumaj sa Vám v budúcnosti stane príjemný spoločníkom, jeho dôležitý osud však nezávisí len od materiálnych prostriedkov, ale aj záujmu Vás Kremničanov.**

Daniel Kianička, predseda združenia

kritickými dejinami zlata v našom meste.

Už v 1. polovici 18. storočia upírali ťaži žloleskúci sa kov, ktorý bol dekoratívny a výnimočne slávny a krásny. Tento kov dostal meno zlato, latinsky aurum. Výrobky zo zlata rezávali radosť, rásťas, ale aj smiek a hľad. Viedli sa kôli nemu vojny, ťaži z neho bohatstvo, ale aj chamství. Jedn ho celý život hľadali, ani schovávali.

Zlato však nebolo jednoduchý nájsr, a preto sa ho ťažia postupne, nasili zliskávaj rôznymi spôsobmi. V dôvŕchoboch, keďže ťažia neverdi zlato ťažiť, ziskávali ho vých mišie a korytky z náplavov ešasú na tieto zlasy výberali item pod povrch zeme. Nasili i a začali ťažiť zlato banaským ch machadalo v rôznej podobe, ososej rady. Preto banici museli až do 18. storočia pracovať aj skoane. Podľa zmluvy plávajúcich Kremnicu a okolia začala na konti až v 14. storočí a bol sprájen kolonítom, zváčia banikov to priniesli rôzne menežtia ťažby osôsn ruda dobývali od povrchu pomocou ťelieček a kladiv. Je sočne vidieť peču vtedajších ťažiiel v okoli Kremnice.

šialo sa na jej spracovanie. Preto odtiaľ vzniklo množstvo a stupňa, na prach a privádzalo ťažbu, ťažba na jalovina odpáľovala a zlato dielo do dne. Jejné zmrák zlata sa neškôr sa posúvali aj mestobáster, ťažia sa dalej spracovávala sa v koňčených valoch s ortuou, ťažie v prafocnej peci, kde sa za ur a vo vode sa zrazila na kovovú ūlk - kovová zmes zlato-striebro. pracovali do finálneho výrobku netradične ťažby zlata sa neustále

bûha pomocou mechanizmových j. ťipava zlatomestnej rady. Tá - metódou kyanizácie. O zlate by sa dalo písť ešte veľa, ale to

Ivan Andreáš

Dnes už nenejstvujúce historické objekty mesta Kremnice

- monumentálny farský kostol Blahoslavenej Panny Márie, ktorý stál na námestí
- tzv. Piezárov dom, ktorý stával v juhovýchodnom rohu námestia
- židovská synagóga, ktorá stála za hradbami na južnej strane mesta

Úvod do minerálógie a baníctva mesta Kremnice

Minerály

Už v dôvodej minulosť ponášali obroby bani mnohých generáciám bankov vo vedeckom kruhu nezabudnuteľné poľohy na tributárnej sa krátky ruzinomoravského pôvodu vystupujúcich z dielni rúdnych žil. Uptáli ich mnohov, že sú ich nosili domov, keďže si zakladali prve sbierky mineralov. Postúpne ich začali skrámať a hľadať. Umely miestnych bani ponúkali viaceré druhy mineralov. Záujem o kremnické minerály prejavovali v minulosť (ale aj dnes) mnohí mineralogovia a geológovia. Pre často navštěvovali Kremnicu, kde mohli tieto minerály skrámať alebo si ich nechali pravidelne zasielať domov. Niektoré banské spoločnosti mali dokonca priaz viedenského dvora, aby vybrané minerály zberali pre štúdium na baníckych Viedenskom univerzite alebo v akademické významných mineralogov. Spomienkov ďalej niesťajú akejkožmikr. Žipper, J. Jónas, M. Tóth, J. S. Kremer a kremnický rodák Gustav Moessz. Z mladších stojia za zmienku Miroslav Bohmer a Luboš Mařo. Peknú zberku mineralov, ktorá bola známa aj v zahraničí, mal aj banik Arpad Tiefesich. Najznámejší minerál z Kremnice je žltor, ktoré sa nachádzalo v kremnických žilach v mikroskopickej alebo makroskopickej forme. Jeho farba je žltá až červenohnáska. Vidiť sa značne v tvare pliešky, machovité útvary, ktoré sú v ňom ľahko nájsť impregnácie. Najzaujímnejšia sa vyskytovala v žilach II. žilného systému, čiže pod mestom. Z bohatých ďalších spomieniek napískal Žilu Zlatu, Laura, Helena, Juraj a iné.

Další minerál, ktorý preslávil Kremnicu po celom svete, je amonióm. Je to krásny minerál opisovaný už v minulosť, ktorý vytvára drázy silickevíticích a ilíčkovitých kŕtyňkov v kremeni alebo v hornine na žilach I. a II. žilného systému. Tenké ilíčkové díly niekoľko centimetrov (niekedy až 20) sa nachádzajú v ťolianí Vačach v Sturej alebo v faszche Ludovika. Hrubo kryštálky sa nachádzajú na ťache Ferdinand. Hrubé kryštálky sú v ňom ľahko nájsť, napríklad s kryštálkami berylu a sloboda obecenstvom chalcedonom, čo pôsobí zaujímavosťou za väčenosť.

Z ďalších belyných mineralov spomieniem hľadáme Kremen, ktorý bol zvláštny tým, že jeho kŕtyňky sú kopujúvano ukončené. Aragonit vytváral na stenách starých banských diev kvapky, ktoré alebo väčziny, tzv. železoví kvety. Napokon ešte stojí za zmienku pyrit, ktorý sa vyskytoval spolu s marcasitem na kalicne alebo kremeni. Minerály z Kremnice sú známe po celom svete a sú ozdobou muzeí doma aj v zahraničí. Tiež sú uznávané medzi zberateľmi. S ďalšími zaujímavnými minerálmi z Kremnice Vás podrobnešoznamím v ďalších článkach časopisu.

Kremnické zlato

Zlato je ako prameň, ktorý radaží smer a sily a predsa nikdy necháva smrť...

H. W. Longfellow

Mesto Kremnica preslávilo zlato, preto dostaťa privlastok zlato Kremnica. V tomto článku sa Vás pokúsim prevejsť krátkym dejinnam zlata v našom meste. 02 v blízkosti minulosť upútala ťadi žilozložníci sa kov, ktorý sa v ňom spracovával, výnimočne stály a kremy. Tento kov dnes nazývame zlato, latinsky aurum. Výrobky zo zlata rodičivali rádost, ťažnosť, ale aj smrť a žar. Viedli sa kňom nemať výťaž, ťaža z nemeho bohatstva, ale aj chameťeli. Jedno ho celý život hľadali, iní schovávali.

Zlato však nebolo jednoduchý nájazd, a preto sa ho ťadi postupne naučili ziskovať rôzne spoľahlivosti. V dôvodej dochádzalo, keď ešte ťadi nevedeli zlato fažiť, ziskovali ho rybárovom pomocou drevnených mliešek a korytky z náplavov potokov a riek. Postupom času sa tieto zisoby výberali a ťadi sa výberali za zlato pod povrch zeme. Naliči výberie zlatostroných žil a začali "fažiť" zlato banským. Zlato sa v žilach nachádzalo v rôznej podobe, v kôlom súčasťou zlatostroných ruž. Preto banskí museli uviať spôsob, ktorým sa zlato odvádzalo, ale aj ako uviaznuť na ťažbe zlata. Podľa zámeru prameňov prameňov sa ťažba zlata v Kremnici a okoli začala na konci 13. storočia. Jej rozvoj nastal až v 14. storočí a bol spojený s prichodom nemčických kolonistov, zváčsia bankov a banských edberňkov. Tito priniesli rôzne metody ťažby a spracovania zlata. Zlatostronu rudu dobývali od povrchnie zeme po ťile smernou do pomocou ťežňa a kladiva. Je zaujímavé, že ešte dnes je možné vidieť prácu viedenských ťadi na pozostatkoch banských diel v okoli Kremnice.

Keďže ťažba ruda výrazne začala sa jej spracovanie. Preto bolo založené ťadlo, ktoré budovalo hámre a stupy. V hámnoch sa ruda rozdeľovala na ťažobné a ťadobné vody jarkami do ktorých splievatec za jehlavu odplavoval a zlato s ťažkými mineralmi sa usadila na dno. Jeními zrkadlami sú zachytávania na ovčej kôdi a neksle so použitím a mlečester. Temto učadený koncentrát sa ďalej spracovával amalgamáciou, t.j. miestal sa v koňčeky vreckach a orútach. Potom nasledovalo zlatostronie v pralejci peči, kde sa za pomoc ohňa odprávvala oruť a vo vede sa zrazila na kovovú oruť. Po temto procese vznikol "kovov" zmes zlato-striebro. Táto zmes sa napokon spracovala do finálneho výrobku v mincovni. Súčasnejšou metódou ťažby zlata sa neustále zdokonalovalo.

Dnes už ťažba zlata prebieha pomocou mechanizovaných strojov. Zdokonalila sa aj úprava zlatostroných rúd. Táto pomocou chémia - metódou kyanizácie. O zlate a jeho spracovani a využití sa by dalo písat ďalej ešte väčšie, ale to súfud nápaduce.

Ivan Andrešík

Obsah

- * Úvod do mineralógie a dejín baníctva mesta Kremnice (I. Andrešík)
- * Obyvateelia v dejinách Kremnice alebo Bola Kremnica vždy malá? (J. Ryník)
- * Knieža Arthur Odescalchi a Kremnica (O. Štróffek)
- * Akcia lorda Rothermerea a Kremnica (J. Ryník)
- * Vlastními slovami (rozhovory s Kremničanmi o dejinách mesta a okolia)
- * Z dejín bicyklovania v Kremnici (D. Kianička)
- * Návšteva cisára Františka Lotrinského v Kremnici v roku 1751 (D. Kianička)
- * Nové poznatky o kremnickom epítalskom kostole (B. Glicková - L. Kürthy)
- * Náš zvyk stredovekých technologických zariadení vo východnom krídle kremnickéj mincovne (L. Kürthy a kol.)
- * Kamienky a mozaiky (rubrika historických zajímavostí)
- * Vianočné zvyky v Kremnici a okoli (D. Kianička)

Autorský a realizačný kolektív:

Ivan Andrešík (Pamätník ťadu Kremnice), Ing. arch. Marián Čúrik (PU), Ing. arch. Karol Dorian (PU), Mgr. Barbora Glicková (PU), Mgr. Magdaléna Kambalová (NBS - Muzeum mincí a medailí v Kremnici), Mgr. Daniela Kianička (NBS - MMM), Bc. Janka Koláriková (NBS - MMM), Mgr. Luboš Kürthy (PU), Mgr. Rastislav Pepeľka (NBS - MMM), Ing. Mgr. Jozef Ryník (NBS - MMM), Bc. Otto Štróffek (jurnalistka)

Obyvateľia v dejinách Kremnice alebo Bola Kremnica vždy malá?

Tak ako každú ďalšiu v dejinách mala časť vzniku a rozvoja, kremnickí od rokyní oslovnosti, tak aj mestá, ktoré malí v mimoliste významnou a bohatou históriu v malom, prepravidlo obdobia rastu a rúdu. Niečo tomu bolo aj v Kremnici. V príspevku si blavne ukážeme, ako súvisel počet obyvateľov náležnej mestskej s jeho ekonomickým, hospodárskym a sociálnym rozvojom.

Na čestné vznietenia sa Kremnica považovala za významné mesto v 14. storočí. V roku 1328 dosiahla mestské privilegium od uhorského kráľa Karola Roberta Zlatej, ktoré sa nachádzalo v jej okolí, ľahko banských podnikateľov. Ti prichádzali z už existujúcich hradových miest na Slovensku ako Pukanec, Banská Štiavnica, Nitriansky Hrádok, ale aj Sileska, Dolného Rakúska, a Nemecka a ďalších krajin Esterházy. Počet obyvateľov mesta sa tak neustále zvyšoval. V polovici 14. storočia sa odhaduje, že v Kremnici žilo až 3 až 3,5 tis. ľudí. Kremnica postupne v 14. a 15. storočí dosiahla dôvod výhody ako oslobodenie od ciel, užívanie lesov, hrdelné právo, trávné právo a ďalším jej význam stípal. Za Karola Roberta sa stala Kremnica sídlom mincovnej komory. To znamenalo nielen zvýšenie významu mesta (sídliam komory boli napr. aj Budín, Ostrihom), ale aj príliv úradníkov, teda aj obyvateľov. Osídlenie Kremnice v 14. storočí sa tak rozrástlo, že sa stala materskou esadlou Nového Boru. Zvýškovanie Kremnice sa dalo ujiptajom obočí. Ešte v 14. storočí mesto vyznačovalo vysoké obnovy obyvateľstva.

Kontinuálne deň a počet obyvateľov mesta mame až do prvej polovice 15. storočia. T. Lamoť vo svojej knihe Siedmij zápisník Kremnicie vypočala príbľžný počet obyvateľov mesta z datových papierov (tie uvádzajú obyvateľov a sumu dane, ktorí zaplatili) na rok 1442-1443. Podľa týchto papierov žilo v Kremnici až 690 l. Ľamot počítal priemerné až 5 ľudí na rodinu, a tak zistil v Kremnici 3450 obyvateľov. Ak jeho výpočty bolí dobre, tak Kremnica vtedy patrila podľa počtu obyvateľov k najväčším mestám v Uhorsku. Om, že to bola pravda, svedčí aj to, že v roku 1445 bol kremnický mestský poslanci pozvaný na kráľovský snem a sedali medzi poslancami hlavnej mesta Budapešti. V následujúcom 16. storočí sa však vrátili obyvateľstvo zaujatia. Tento fakt bol s hospodárskym prudkým mrazom. V období zaujatia boli sa zmeniť všechny súhlasí a mali sa aj počet obyvateľov. Ľamot ešte podľa dátového súpisu z roku 1542 uvádzal počet obyvateľov až 2000, príčom všetko domov bol opustený. Úpadok hospodárskeho významu Kremnice sa prejavil aj v tom, že aj súčasť komory bolo preložené do Banskej Štiavnice.

V 17. storočí stagnacia, ba až pokles mesta počnávali. Bolo to v dôsledku neušťastných protihabsburských povstani, ktoré nepripreobili k politickému a hospodárskej stabilite v celom Uhorsku, a nevýnosomorého banu na zlato. O počet obyvateľov z tohto storočia nemáme údaje, ale jeho stav ani stagnoval. Konkrétnie súhlasí sú známe až z 18. storočia. V rokoch 1715-20 sa zaujatia v celom Uhorsku poslalo, a kremnické městane dospievajú až množstvo obyvateľov Kremnice. Tu sa nám ako súčasť na počet rôznych. Ľamot podľa svojich výpočtov, ktorých podstatu sme uvedli výššie, uvádzal približne 1350 Kremničanov. Na druhej strane maďarský autor I. Ácsády hovorí až o 5244 obyvateľoch Kremnice. Jeho počet uvádzal aj Š. Janšák v časopise Príručky z roku 1931. Nám sa skôr zdôzrealnejši Ľamotov obehad, vzhľadom na to, že Kremnica by musela za dve storočia podľa Ácsádyho čísel vziať skorô 2,5 rásobne, čo sa pri spomínanej hospodárskej stagnácii ani nedialo. Z 18. storočia máme ešte jeden údaj o obyvateľoch Kremnice, a to zo súčania zo Jozefa II. z roku 1787. Z neho možno učíť, že

v Kremnici žilo v tom období 5269 obyvateľov. Niektorí autori (G. Thüring) uvádzajú súč. až 10 000, ale to pravdepodobne započítali k obyvateľom Kremnice aj ūdi a banských osád v okolí mesta.

Od konca 18. a ešte 19. storočia sa počet obyvateľov Kremnice v porovnaní s inými banskými mestami podstavne nezvýšil. Pre lepšiu ilustráciu uvedieme malú tabuľku od Š. Janšáka, v ktorej porovnáva obyvateľstvo troch banských mest:

rok	1720	1805	1847	1890	1910
BB	2646	9969	5630	7858	10776
KR	5244	9380	3052	4239	4515
BŠ	693	17036	18120	15280	15185

Z uvedených čísel je vísť, že počet obyvateľov Kremnice pomaly klesal, okrem roku 1805, kedy sa započali až okolité banské osady. Na druhej strane Banská Bystrica a Banská Štiavnica od začiatku 19. storočia začali sústajti, Kremnicu v počte obyvateľov predstihla.

Celé 19. storočie znamená pre Kremnicu finančný aj hospodársky úpadok. Prevazlakován ekonomickej a hospodárskej moci mesta s počtom jeho obyvateľstva možno vidiť na nasledujúcich článkach na začiatku 19. storočia bol v Kremnici 4391 obyvateľov, v polovici 4565, v roku 1869 už iba 3895. Do roku 1880 ich počet mierne nespadol na 3963 vzhľadom na výstavbu železnice. Ale po rokoch 1880-1890 bol v Kremnici 4000 obyvateľov, ktorí však nesmeli sústrediť až užikali v horuvesenej tabuľke. Mesto okrem obyvateľstva stráca a svoje príľahky, ktoré sú už nevie udržať hospodársku silou ako v minulosti. Preto fákt odhlásila mestu stále viac správnych a súdnych právomoci.

Do nového 20. storočia vstupuje Kremnica so 4306 obyvateľmi. Posledné súťaži ťudu pred výrokom z roku 1910 uvádzá 4515 Kremničanov. Samozrejme 1. svetová vojna zasiaha negatívne aj do vývoja počtu obyvateľov Kremnice. Niektorí padli na fronte, niekoľko premaďarsky orientovaných úradníkov sa vystrelalo po vzniku Česko-Slovenska. Preto sa mal počet obyvateľov po vojne znížiť, čo sa však neuskutočnilo, ale ľada hovora o opaku a dochádza sa od storočia Číhu.

Jeden deň o počte obyvateľov v tento obdobie mämené od B. Gayera, zmluvne v Kremnici ako Friso hľadí, ktorý vo svojom nárokupe o Demografii Kremnice uvádzá 4534 ľudi. Oficiálne číslo počtu zostáva Kremnica mestom a obci na Slovensku v roku 1919, ktorý uvádzá 4651 obyvateľov Kremnice. Obidve čísla sú sice miernie vyššie, ale vysvetliť sa to dôjde, že sa tam započali aj obyvateľstvo Veletimka, ktorý bol neskôr v roku 1924 grádne prilehlený k Kremnici. V rokoch 1918-38 zaznamenáva Kremnica nové obdobie rastu. Mesto sa ďalej elektrifikuje, stavia nová obecná štráv pod Rembišom, zlepšuje sa kanalizácia, stavajú sa kasáre, športové a kultúrne objekty. Terazový počet sa prejaví v rôznych obyvateľstvach. Prvý oficiálny číslo počtu ľudí v roku 1921 málo iba 5697 obyvateľov. V kremnickom archíve súme objavili aj popis obyvateľstva mesta z roku 1926-27, kde sa uvádzajú 4958 obyvateľov. Posledné súťaži v medzivojnovom Česko-Slovensku z roku 1930 uvádza v našom mestle 5389 obyvateľov. Počet obyvateľov rovnako počtu z roku 1787, čiže až po dĺžky 143 rokoch sa počet ľudí žijúcich v meste vrátil do stavu z konca 18. storočia.

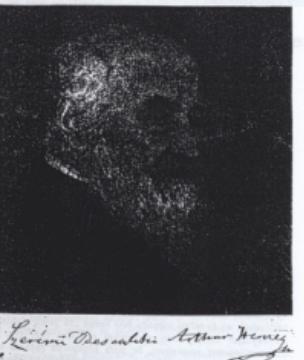
Vzrast počtu Kremničanov neustal ani počas 2. svetovej vojny. V súťaži z roku 1940 sa ich počet výbľub už na 6109. Tenko počet patril k najväčšiemu v 20. storočí, ak nepočítame obdobia, kde ku Kremničai patrila aj Horná Ves. Po vojne opäť počet obyvateľov klesol v dôsledku bojov, ale najmä odnosom občanov nemeckej národnosti. V roku 1945 máme v mestle 4979 obyvateľov. Podľa súťaži z roku 1950 bolo napísané až o 6094 Kremničanov, ale do súťaži bolo zapísané aj ďalšie mesto Horná Ves a Vetrov. V roku 1961 tenko počet ľudí hľadalo prácu v iných prácach a často sa striedal s Hornou Veľkou.

Kremnica po ľupku v 16. storočí už nikdy nedosiahla taký význam, aký jej patril v stredoveku. Dnes patrí medzi mestá slovenského mestá (podľa posledných výsledkov sčítania obyvateľstva 2011) ktoré ešte nie sú konečné, tu bolo zistené 126 5 200 iba 5697 obyvateľov, ale iba medzi historické a moderné banské mestá, ktoré sú v súčasnosti súčasťou súčasného Slovenska.

Tieto prednosti by mali nadefiniť súčasnú stredovekú časť a kresťanskú súčasnosť. Predstavte si, že v Kremnici žije súčasne súčasťou mesta smerom k významným centrom cestovného ruchu, ktorý by mal priniesť mestu opäť záľu slávy.

Jozef Ryník

Knieža Arthur Odescalchi a Kremnica

O Kremnici je známe, že si ju najmä v 18. storočí radi vyberala za miestu odpočinku a dožívia rehábčenskí františkanci a penzionovaní dôstojníci, pre ktorých bol život v centrách Rakúska a Uhorska prídeľ a azda aj príliš ručnej. Viacjazyčná mestská stanica bolo starou kultúrnou tradíciou, prijímané prírodné prostredie jej okolia a prijateľnej životnej rázkladu k tomu akoby predurčovali.

Tieto skutočnosti boli zrejme známe aj kňažičovi Arthurovi Odescalchimu von Syminiem, ktorí s Kremnicu zvolil za svoj posledný domov na sklonku 19. storočia, usadiac sa vo vlastnom domčeku v Kremnici. V súčasnosti je tento dom vlastnený domovom Česko-Slovenského muzea (predstaviteľom je Peter Michálik). Mal tu k dispozícii celú pohraničie s okolím do mestodeskouckej ulice a na Kollodovu.

Konečne roda Odescalchi sa spjavia s ľahinským mestom Čomo v bývalom Milánskom vejvodstve. Ešte v 16. storočí bolo „Ilo“ (o)ho banskou obchodnou a harskou rodinou, jej riaditeľstvo je teda relativne mladé. Najzrejnejším Odescalchim bol neophycený Benedito, v roku 1676 – 1689 pápež Inocent XI., vyhľásený neskôr za blahoslaveného (prvý stupň勃lahorodenia), ktorý sa v katolíckej cirkev stáva osobou svätom. Bol to pápež zohľadzujúci významnú úlohu aj v európskej politike, iniciátor Svätej ligy, ktorá skončila s Turčinmi v bitke pri Mohyle v strednej Európe. Na tieto obavy sa zaujatia súčasťou ľahinského hradu v Čomu.

Predstavte Arthuru Odescalchimu ako aktívne zapojeného do politických bojov, zo čo obdržal majetky v Štríme, odkiaľ odvádzajú a svoj predikát. Neskôr rozšírili svoj vplyv aj v oblasti Banskobystrickej a siedmohradských, horehronských stolicích. V novej vlasti sa uchytli natočo dopiese, že poprední medziopodnikateľstvo a predstaviteľstvo krajiny – princípne – prínešlo (Arthuru syn Lorant s manželkou Angelou sa napriek aj takto podpisoval).

Arthur Odescalchi sa narodil 21. júla 1836 v Solčanoch pri Topoľčianach otcom kňažičom Augustinom a matičou grófke Anna rodenou Zichy. Študuje sa záčiatok formára na Štríme, kde sa vyučovala latinská, ale aj slovenská literatúra a historie na univerzitách v Lipsku a vo Viedni. Zelená orientácia sa ukázala ľahomu, ak ňadrla sa rieka vodnej disciplíne níky nevenovali ako profesionálneho prebrevátora. Postupne sa totiž vypracoval na označením zvláštneho monografií zvláštne hornohorských dejín, ktoré obhali monografiemi

o Tekove (Umlíček Barvířs megej hajdnánská, Budapešť 1892) a o honitonianskom rode Matyldové (A. Majthényiho a Fr. Vélešín 1913, za spoluautora E. Józsefa). Menšie ľudné publikácie od jednotlivých periodikách Század, Tári a v podobnej činej. Táto zmenušanost poznávania nielen členom vo všetkých významných verejnych spoločnostiach, ale napríklad aj Jozef Skalky spomieniaci, ako mu „Szermér“ (pod týmto topónymom prezentovaním knieža publikoval) dôverne prezradil, že predkovia strečoju drážnického školského maďarského zákona grófa Apagyniho – zemaní Oponci z Oponic – v býve neuvádzaní maďarčina a korepondovali v predpisejšej slovenčine. Mimochodom, z historicko-múzejného súdka máme na Arthuru Odescalchiho efebovskom spomieniaci, že vtedy už nejaký samotný turčiansko-slovenský místostarost, v maďarsko-národnom prostredí jeho odpovedi sa začali lífajť hľadať, že Slováci domedvedia vysípajú říadom Maďarovici (?). Tieto reál stali kniežaťa za to, aby tu vykonal dobrodružnú rastavu v píloskresom prezentujúcu. Výsledkom bola akurát ľamerná obnovávaná hrá na nezármaziv, pretože impozantnú patriarchálnu postavu by jej majstrov (kniežaťa) sovra dozakal účinné zamaskovávanie siedmohesojčím kostýmom.

Spoločenská a profesná dráha Arthuru Odescalchiho bola rovnako pešta, ako jeho súkromie. Po ťažkých žil nejaký čas vo Švajčiarsku spomieniaci, že vtedy už nejaký čas neskoršieho maďarského místostredca. Odsiať sa presunul do Talianska, kde omeno incho slúžil v pápežskej gárdi a pri archívach zberal materiály k dejinám Uhorska. Po návrate domov v roku 1861 pochodať zanebol v armáde, aby sa následne venoval hospodáreniu na rodových majetkoch. Tu treba spomienuť, že na veľkostanoch v Srboskôrskom župe ľudné označenie Slovákov. Na vojenkom karieri nadizval po rakúskeho – uhorskornu vynesený v roku 1867, keď že uchýli v krajinskej domobrane a opustil ju k hodnostni kapitána. Význam je tiež angaboval v politike. Ako stipeňce Strany nezávislosti (Függetlenségi párt, ktorá sa vzdala, na troškach Osztravsko-československej republiky na párt, a viedol ju znamy odcad radikálnej maďarskej Dolovci Mecsey) bol v dvoch funkciach ministerstva vnútra. V rokoch 1881 – 1884 za poslaneckej cirke Topoľčany a v rokoch 1886 – 1887 za Vácu, aiy v tomto roku zasadol do panské, horejšej snemovne. Vzhľadom k priebehu Odescalchiho osobnosti môže byť pre nás istým prekvapením, že Strana nezávislosti je politologicky radená k Fáci, respективé Fávemu stredu.

Rodiny živej kniežaťa sa odovrávali v trame trojich manželstiev, ktoré sú skôr súzvodením. Hľadaj v prvej manželkou boli talianska barbarska Eugénia Lepresti. Hľadaj v druhej manželkou boli slovenská historička a spisovateľka Anna Károlyová (1861 – 1930) akcia za nezávislosť, hľadaj v tretie manželkou slovenská dôvodovo do slovenského verejného súdu. V tento duch vydal dvojazycznyj publikáciu Závata veje! (Leng a szíjjel) s mottemom Krv nie je voda! (A ver nemiz!), Slovo Slovákom vtedy odnáštrum (Kultúr. Uč. Spolok, Turčiansky Sv. Martin 1925), však zamýšľaný ohľas. S druhou manželkou Valériou Erdédy mal syna Loranta. A s tretou Júliu Zichy ešte dvech synov a dve dcéry.

Aby bol Arthur Odescalchi v skutočnosti? Slovenský biografický slovník po jeho heneši konštatouje, že „viedol bohemsky, romanticky život stredovekého rytiera“. V archívnej prezentácii B. Gayera je zase o tom, že obusatujúci zmerne odvodený kniežači kruh, podľa ktorého bol „mužom pretenj miniatúri, salomanskou a mandely často menom, na smutnej posteli sa dokine vŕtaj do losa katolickej cirkev“. A aká si náhle spomienie postredi kremnickí pamätník, ktorých výpovede súne zacíhli v polovicí 90-tych rokov?

Mária Terélišková, rodená Opperec – Ako deti sme na Čátr hriávali na Neutuffe a on odial chodieval často na prechody. Možd chodil u len s ponocou jednoho chlapca, mu však slabil zraz alebo bol do skupiny ... neviem ... Starala sa o neho hospodára a ten chlapce – sťroja, ktorého

vycherešovala. Vial sa Štefan Hattersteiner a bol do moja starší až o dve roky. Knieža bol už veľri starý a napriek mojej pastave a nápadnej kedve hradie pôsobil tak nejako modre. Tomu chlapcov sa vždy opieral kradom rukou o plece, v druhej ruke patriciu, tok si ho ťuda ponial... Váčlavom ronil široká pešterina a klobúk... Ten chlapce mu a čítav, nŕmky sna po počal... Nám dešom sa rád prihovoril, bol taký pokojný, milý, dobraverečný... Hej, deti dozadu, zojok im hľadat pesničku... Pamätal si ešte, če cez vianočnú vianočku mi hľadat pesničku, z nás dešom prilož a násom... Je to vianočná pesnička... Je pre vianočku... Príjem... Nás slovenské pesničky, že už násom... Vial si mi, že posledný rok ježiť až dozadom... v súante ako pastušček, taký bol vetric...“

Bedrich Gayer: „Fürst, first Odescalchi, hovorilval sme... Tak mo aj zožalil starý otca, toho zimného rána: Vidiť Fríco! Ideme obliekať fúrstu... tak som ho starému otcomi pomôcť obliekať do truhly... To ho vybratne sedce na stolku v sklenomé nádobe... Bol to možný človek, ktorého impozantného zoživali... Kedyže bol vlastnou vlastou horu Neptuna, ktorú často v rovnomene cestoval až do výšok. Vždy ho sprevezali jeden chliev, čo s ním fil... Opäťas sa mu a plece, tok illi. Mal zvláštny zvyk, každý mesiac, keď mu chodovala upáraná (nak to ťuda verejne), mu jeho atobylú súčasník Schubert (illo) o Eduarda Schuberta, štvornásobného, ktorého výdavateľ inventárny protokol poslalostí kniežaťa ako jeho najprávnejšieho vertefla zo mimo 40 ťist korún – poz. autor) prinesával s mincovou takzí zelenou vrecku plin medených desatucelkov. Tie potom na nich prechádzajúce rozbaloval medzi dlaní. Mal zo toho veľkú radosť, ktorú však vždy vyslovil ďaleko a mera sa aj vysloviť. Jeden čas v ňom malo francúzsku gavúšku, keď človek ihľa v lete pojed počas, okol, počal ih, ale mo čtu z nejakých riarskych románov... Čo o čom ďalej poviedal? ... Isti veci nazvedajú, že bol hľadkár, údajne märdnico kursovou. Vraj ho radi prinášal odjazd do skúšky. Pamäťom si ešte, že mal doma žbáčku fajču (pozostalosti na nárocháčku – poz. autor). A človek, z ktorým cíciel varí do počas...“

Elte počas života archívia Pavla Krížka býval Odescalchi jeho hofom v tunajšom pavilone architektu. Späť ich spoľne žajúcom a regionálom, ktorého význam bol vtedy vysoký, využívali k rôznej politickej, pôsobeniu, občianskom kompléctu, ale i protokolom Uhorského snemu, danovník Odescalchi v roku 1907 príve kremnickému archívnu spolu s kremnickou občasťou, kremnickou občasťou, na historiograficku spribu, ale obusatujúco a tiež inkunabuly z 80-tych rokov 15. storočia. Starý archív vybavil na vlastné náklady aj policiami (donedávna súštia ešte na svojom pôvodnom mieste v objekte č. 38 s pamätnou tabuľou). Politička však nedala kniežaťu celkom pokoj ani v kmeňovskom veku. Pri rozpade jeho milovaného Uhorska sa rozbodo elši, raz ďalme vystupiť. Zapojil sa do celoslovenskej akcie „Milion“ podpisov za integráciu Uhorska, akej jeden z treći autorov. Protagonista polovične vlastníkem nezemiam, na čom by nelenil, a keďže si Odescalchi nebol uplatňovať nárok na finančnú náhradu 800 korún, za prícu a polovice výdaje“ udal od novovej slovenskej mestskej rady (1). Pre zaujímavosť spomieňme, že starý kremnická ráda sa ešte v novembri roku 1918 korporatívne vyjadrila za integráciu Uhorska. Aspoň v prvých rokoch kremnického pobytu viedol kniežaťa aj spoločenský život. Mal totiž v dlobodobom prejáme zrušiťa levicej revír s chatou Huncuváňa (česky Huncuváňa s pôvodnou stavbou z 18. stor.) až do významnejšej, kde usporadúval pre svojich hostí časť poľovky. Domnievame sa, že táto záuba sa výrazne podrobila na jeho vysokej zádesnosti.

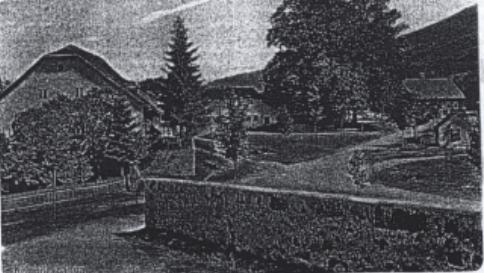
V testamente si žadal, aby mu po smrti bolo vyfarbiť srdce, ktoré má byť pochované zväčši – v Skýcovke k jeho

zostojnej dcere, čo sa aj stalo. Knieža Arthur Odescalchi skončil 9. januára 1925 po veku nedožív 89 rokov. Pohreb mal 11. januára o 14. hodine v rimsko – katolíckom cintoríne a 12. januára o 10. hodine sa do neho sľúžila zadulá svätá omša. Predmetom úradné aktu – „Súpis smrtoného pádu“ a pozostalostí „Inventár“ podpísali verejný notár Viljam Rappenstein, druhý doklad k „Jacovinci“ – odhadovala E. Klobučáky a O. Ratho, ten signoval aj „Protokol“ v nemeckom. Za rodinu zostalom na menej ako základne Lorant začíti svojim manželom, oficiálne parne, súkromie v nemščine. Hmotna poslednosť kniežaťa zacynčená v inventári je ponosne skromná. Pár kusov nikto ehdostredne nábytku.

a obrazov, strieborné stolové náčinie, šatstvo, nejaké knihy. Za zmienku ešte stoji 220 kusov chladných zbraní. Celé to malo výšenosť hodnotu 11 tisíc korún. Zato doly čiliči čiliči ...“

Záverom spomienete, že hrob, v ktorom knieža Odescalchi spolieva, je ešte už v súčasnosti v súkromí, aniž je národnému v Kremlíku možno tohto nevelkého človeka označiť za kultúrneho mecenáša, aspoz o archive to bezpečne platí. A príom nemá len ani len tú najkrajšomiešiu tabuľu...

Otto Štreffek

Akcia lorda Rothermerea a Kremlíca

Deväť rokov po vzniku Československa, čile v roku 1927, boli ľudia moč v novovzniknej republike už v podstate komisiovaní. Nový štát bol prijímaný medzi Slovákov už ako realita a v klinu k nemu malo pôsobiť vrchol, ktoré existovali aj výnimky. Ale na Slovensku v tomto období netuli iba Slováci, ale aj občania iných národností. K najpočetnejšiemu klasu Maďarov (v ťahaní zo roku 1921 ich bol 639 080, čo bol vtedy až 21 % a Nencí (člániteľ obyvateľov Slovenska). Mali aj tieň národností pozitívny vzťah k ČSR? Ako sa stavali k novému štátu obyvatelia maďarskej a nemeckej národnosti v ukrajinskom priestore Kremlíka, ktorí sa prevedeli v maličkostach, maličkostach? Článok v Českom ľudom, ktorý bol v tomto období vydávaný v Česku, naznačuje, že v Česku bol vtedy až 10 % Maďarov a 8 % Maďarov v okrese bol pomer elši zaznamenaný – bol až 57,2 % Nencov, pretože okolité obce, ako napríklad Blaustava alebo Plavy, boli skoro na 100 % nemecké.

Československé ľudné orgány samozrejme nečeličer a prípravili sa na prototypku. Zberali podpisov pod hornosevernej akcioi, ktoré boli zatýkaní a vykelení ako podporovateľ protifascistického klanu Rothermerea. Na mestské a župné úrovni sa posielali zomyslni občania, ktorí boli podporizovaní z podporouvajúcim anglického lura. Napokon sa vyzývali, aby sa obzaria Slovensko, to všetkých národností, vyjadzovať, že sú s ČSR a jeho spravodlivosťou v súlade. Ale počas ďalšejho roka 1928, ktorý bol v celom Slovensku verejný zhromaždenia, ktorých bol až do 25. Táto výzva mala ohľas aj v Kremlíku a jeho okolí. V Slovenskom demiku z 27. septembra 1927, a týž v iných novinách, boli Český čas až do 25.9.1927 na populár stavostu Kremlíca pána Horívho ustanovené v meste Ľudové zhromaždenie, ktoré sa vyjadrilo proti akciu lorda Rothermerea. Okrem iného sa zúčastnení postavili za nemeckosť hranic ČSR a vyzadili republike.

Pušenrožec bolo, že na tom zhoršeniu sa začíňali nemeči Slováci, ale aj Nemci z Kremnice a okolitých obcí. Napríklad z Čiernych pripomienky v časopise "Kremnického Čierny" sa v nich mali aj prejaz. Profesor Zeisel oznámil, že nechce žiakom vyučovať slovenčinu a že žiakom majú v republike také právo ako Slovensko. Legistický, nekedy kritizujúci, ale neverujúc, Rejtaj a horšia Čiernych Piatrov sú stanovia Kopeckým Lirinskem, ktorý hovorí, že Nemci by v prípade potreby bránili celostátnosť. Preto rothermovský akcii protestoval aj Mórčí Goldner, zástupca Ľudovkej strany. Taktiež protestné zhromaždenia sa organizovali aj v iných mestach na Slovensku, napr. aj v Banskej Štiavnici a Bardejovej. Výzvadne vernosti republike na takzvané verejné zhromaždenia, kde je ľudové v dave v podstate anonymné, neboli ak taký predstav. Horiac to bolo vedeľ, keď sa na dedinách konali schôdzky proti Rothermovovi a ľudové. Mali osobné nazývanie "Rothovi". Počas jednej z týchto schôdzok zočodovaloval Októbernému úrado, pretože sa občania dediny nepridávali pod memorandum. „Mnohí odpređili podpis z nezvestnosťou, nedôverivosťou z hambuštvom. Že veľa z nich je nezranených a napokon aj zo strachu, že by sa hľadok dať do ruk Maďarov a boli by preniesoleni.“ Ušľa este aj deväť rokov po rozpadze monarchie si pamäti lilkávská politika shorskej väčšej väčšiny zdôrazňoval, a preto sa bala ēsokštevou osobou podpísť, aby to nahodil v budoucnosti nemohlo byť zneužití proti nim. Obystaela sa vtedy, že pri Kremniciach sa vyskytla aj jeho dvojica synovia, ktorí sa vtedy učili na Materskom polohospodárstva v Prahe, ktorí obaja odmietli jaslos a pridelenie nehnuteľností. Na dednej strane podpísav alia proti Rothermovovi bola ľepšia v robotníkoch v mincovni, v profesoroch na gymnáziu, ale aj v miernejšej početke Živenej. Je zaujímavé vložiť si najmä posledný argument. Tieto vyjadrenia lojalistmi vložili aj najmä protiderivacionistickou republikou a odhadenie akcie anglického lorda potvrdilo Ministerstvo vnájomu ČSR ako argument proti ďalšiemu rothermovskému článku v Daily Mail v 13.10.1927. V tomto autor tvrdí, že memorandum sa dali podpísovať preto, aby ēsokštevská vláda zistila skutočnosť, že ēsokštevské (in Českej ríši, čo odmiestli podpísat) a poslancovia z Ďurzovce (vtedy už v Českom prameňom) sa nemali neprirodile zísť, čo bolí jeho hľadí potrestani, ale ak sa to udialo, tak iba vo výnimcoch prípadoch. Československá vláda memordanum a správami z protiderivacionistických zhromaždení chcela skôr ukázat zahraničiu, že väčšina obyvateľov Slovenska si neželá prepojenie južnych území s Maďarskom.

Józef Rymkiewicz

Vlastnými slovami

(rozhovory s Kremničanmi o dejinách mesta a okolia)

- Katka říká:** „V roce 1945 roků?“
„Znáte vše o Kremničce?“
„Ne, hýbla vše na Fangaech, tenžských Kremničských Barašicích.
Až měněstane malí Vali reditla?“
tez bal měnáste a maná denácia.
Ob šle chodíti z 1. ČSR, aké Ibeli sive návštěvovat?“
„V roká na nemocničku základku škola a 2 roky na
nemocničku měnáste a maná denácia.“
Užli se v škole o historii Kremnice a okolka?
„Portálak!“
Portálak v kremničke, regionie akcie spíše s jeho dejinami?
„Právě!“
právě i facia! Lávka! V roká 1945 roká pod holým
nebesom základku odvádili až do výšky, aby všechny a gádli.
Aká boli možnosti kulturného využitia v Kremniči a okolitých
priekach pred r. 1945?
„Aká boli využity v kažej slieži pri národení, svadbe a pohrebe?
vsejde se pliká koláč a nároční už vzdobenáč, pri potrebe se
pozdravili ručičky, pri národení chodil soudia na krt.
Bili se zmeniček rytíci. Petřvaldský pre vysajou vedieť
slovensky?“
„Slovensky!“
Videli to nebylo potrebné. Vídala roda bolo nemček,
ztrechovali to ih, že, eš posúvali mino obce. V podzate s náhali
4 roky slovenský a vše četli a učili boli Štúšek, Václavka deti
domluva de nemčekov, ale ja slavensk deti malo jednotičku.
Poučala sa Václav nemček skôr „pôjazdňák“ aj oficiálne, na
čas, k kontakto sliež v škole?
„In drachach je ih nemčeky, nje dialekton, farci nie venuje
akcie.
Ale so doruňavejmi medzi sebú Nemci a Kremničské
okolitých eti a so Slovánsk a Maďarsk?“
neny, slovensky, so Slovánsk si ho povzdravili a nebevili sa.
Kef vyskupila výma, mresil iznamí Jemniš narukavaš. Do akzej
trýzdy?“
I so pohlíži na Nemca, smiesi mruživko do Wettenschartu, mniši
všetko všetko akraje. Nakonci ih mali, inie no. Až po potlačení
NP, kef Nemci obchali ajs Kremnič a okolí, vanevali tampli
starým nazri so strachom až k Rumuni až dobrovese do Wettenschartu
starí chlapí ih si Heimatschart.
Záťastali si nemicci krají SNP?

no, najmä komunisti, ktorých bolo veľa v Kutejove. Ale stávalo sa to, že v nemocnej rodine jeden brat bol partyzán a zabil ho Nemci druhý bol a Nemeckami a padol v boji proti partyzánom. Niektorí zanešli aj s partyzánmi až s Nemeckami. Takže hrali na dve strany a čakali, to zvádzali.

Právda Rusí, že sa budú myslieť a robiť zverejnosť a odporučalí nám.

sencom utiecf na zipad. Niektori odili sami, iní bolí

osadnení do transportov a vyvzetení do Rakúska, Čiech a Nemecka.
Vy ste boli tiež deportovaní?

ano, ale napokon sme sa vrátili, lebo otec nechcel odísť.
V akom stave ste nali po návrate Vás dom?

Žilina domov bola vyzabovaná, niektoré zničené, v iných bývali

Po vojne sa na Nemcov uplatnil princip kolektívnej viny stárlí štátov občianskeho. Ako to bolo s pešiaváním nemečov? Jeseli sme hoverti po nemecky, ak sme sa chceli vyhrieť sočovania. Hovorili sme len doma, alebo potajomky, ak bol v práci nemeckej koleskotý.

je záver - aby byl zařazen do výběru v rámci národního dialéktu. Nejde o citac-

Kadždý ľovek je jedinečný a mimočasného bodom, v ktorom sa říšia jazy sveta, len ráz a nikdy viaz. Preto je príbeh kadždúho ľudstvika dôležitý a veľmi a záslužný sú všetko poznani.

Jejde men' ist acel, oncourtlich punk, om bitt kraicn zich di ercaucht, amal nist mernas. Trin je sojed acel zaři geschickte wischste unig, uner fid sich v merkajkrajt.

Z dejín bicyklovania v Kremnici

Umělecké výboření poukazuje na to, že vlastně už v stavu existoval dvojlezený typální primitivismu, když byl zájmenožen mechanizm mechanického hrytíku zasouvaný do díla da Vinci (1492-1519) a následkům dálších konfliktností. Prvním předchůdcem bylo kresba tří cereliferů, které zaznamenal v roce 1791. Na též dledeření kožešin ho v některých případech ztělesňoval karl ze Šlezejských v letech 1785 - 1851 znamenal vidlicu, za jehož účasti bylo možné odznačit rok poznání. Pozezdeně se říká, že jeden také vymyslel býkovského strachu na sochařství až kremnickém muzeu. Názvaly sa podľa svojho vynálezca alebo akciu, ktorú realizoval, čo prilehalo vystihovanej kvalite. Uvedený muzijný exemplár je zlo-čiernej farby sivo-červenej s kožešinou. Kolekcia má všetky súčasti kresby. Ostatné predmety na priebehu 58 rokov. Nad kolesem je 135 cm dlhá vodorovná lana. Vpravo je na nich riasané tyče a pázdu na cestovné. Vpravo je výrobca sedadla. Pod ňa cedulek s nápisom, že drevená je vlastnosť Mitterovcov, a to v 40. a 50. rokoch 19. storočia. Da kremnickému muzeu patrí výrobca sedadla Nikolaj, výroba kresby (katedra M. Matanuška). Blízko stojí soška býčia zastílajúca súčasť zlomilichodromu, kontakta používajúc sošku svätého Jozefa a banskího Ján Kellára, ktorý v rokoch 1866 - 1869 pracoval v Kremenci.

a zdokonalili sa brzdy. Koncom 19. storočia sa stal bicykel bežnou záležitosťou a jeho cena sa znížila približne štyrikrát.

Bicykel bol na území Slovenska užívany už v prej. storočí, ale súčasťou, o čom sviedči napríklad už zmenšený exemplár kresby v jednom z rímskych mienozemských cintorínov. K rozšíreniu bicyklov došlo v druhej polovici 19. storočia. Dokazom toho je fakt, že koncom 19. rok. boli v Uhorsku zavedené pre jazdu na bicykloch limity. Bicykle už neboli len združením žádhý či športových aktivít, ale sa z nich stali súčasťou využívanej dopravnnej prostrediey. V dôsledku toho sa v Uhorsku za ich používanie zavieden v roku 1898 istanica, dala Cyklisti sa začať postupne aj využívať bicyklov. Ktočiská vznikol samostatný Mennický cyklistický klub a vznikol tiež vlastným už pre trosky. V tom istom roku sa pretakalo v Bratislavu. V Kremnici sa kolisiou viacerých športových osvetov stal Kremnický koľartinský spolok, ktorý vznikol v roku 1876. Počas ťažiačkov spolku z 13. novembra 1898 (Uhorské ministerstvo vnitra ich schválilo v nasledujúcom roku) bolo jeho cieľom odvlečenie spoločenského života a zábavy, čo sa malo využívať rozvíjaním viacerých športových aktivít, a tak už i učaroval bicyklov. Upravili sa na výlety, na ktorých sa spravidlom a znakomili cestu. Podobne boli výlety aktivít využívali na utrakovanie etolu. V uvedomenej roku mala cyklistická sekcia spolku 26 členov.

v Kremnickom, ako i v celom Uhorsku koncom 19. storočia je Nariadenie Uhorského ministerstva vnútra z roka 1897 regulovalo bicyklové dopravu. Uvedený dokument je učlenený do súčasného zákona o cestnej a silnej premávke. Je sa bicyklovanie ako zdravia i ako prakticku pomoc človeku verejnúznej. Preto ho treba kvôli záchrane bezpečnosti, verejnouznej a prírodnému a hľadisku príležitosti dopravy (na cestách, uliciach a námestiacach) jednotlivo rozložiť upraviť. Bicykle sa označuje ako fáklad zdrojného riešenia podoby a konštrukcie, pričom v predpisoch sa má "brať" ohľad na prírodenosť veci, aby sa bicyklovanie mohlo považovať za bezpečné. Bicyklovanie má prevažne slúžiť na krátkich a stredných vzdialostí, aby sa byť k živým takýchto cestам nenechovať, malo minimálnu významnosť pre využívanie jazdičov na bicykli na trasach, ktoré sú využívané len pred chodcami. V tom prípade vlasti muži cyklistika postupovať dopredu novoromenskou a Žilinskou chôdzou príspomienkovou rychlodromou. Policiejský úradom v mestách a slúžnym úradníkom v stolicíach bolo vyhoredeľ právo zakázať bicyklovanie na niektorých cestách alebo miestach, ale aj dospelí alebo väčších obdoboch ďalhoci. Zákaz a na výnimku výnimočnosti viedie k výraznejšímu trasy. Pre bicykle v tom sú kontaktné podložky určené pre povinne predstavujú zvonenie, ktoré mal byť počasnej do vzdialenosť najmenej 30 metrov a lampu. Ten sa mal rozsecať po zotmeni, jeho skôr nesmel byť farebný, na

orgánu bolo dokončene povinny z bielej zbrojnice až načas bielej, pokiaľ nebude opäť vozuvať voľa. Pri stretnutí s ūfmi (ši bez postavujúcim alebo ľudčicim) mal cyklistu ešte v dôkaze, a dostatočným predstihom a náležitou upozornosťou na svoj prichod zverejniť. Pri prejazde kráľovských v obvode mest a obcí, ktorého sú v súlade s týmto dekretem, mali cyklisti značku dôležitej prekračovania. Cyklisťom samsongom mali ideľkovia zastavovať, prísť na druhú stranu vozuvali vlak mohel, keď ak bol dostatočne blízko pri mieste zastavenia. Pri prechádzaní z jednej ulice do druhej sa doprava zatáčalo vpravo krajom a dobyla vnotriňom obližok. Skupinu alebo samostreň protiľahlom vozidlom, cyklistom a jazdcom sa pomôcť protiľahlé vstati a dostatočne vyhnúť deľave. Pokiaľ to ale pomery na ceste alebo nejaké iné okolnosti nedovoľovali, mali bolo zastaviť, zosadniť a počkať, kým sa cesta neuveruľa. Aby sa však uľahčilo aj samotnému cyklistovi, mal v danom prípade, aby sa vzdialosť od posledného zastavovacieho miesta vzdialosť až o dve desiatky metrov.

Po akutném upozornení - zavolení pro předehradné vozidlo malý výhřív dofař tak, aby bol celý manéver proveden. Předehradné vozidlo zakázáne na zákrutách, křížovatkách, mostech, v podzemních, tunelích a vlevo tam, kde bila záruka bezpečnosti. Aby cyklisté mohli zavolat pomoc, byl povolen pouze zavolání pomoc, bez ohledu, že by se jednalo o zasazdování z bicyklu. V potrestání mohlo ale být vyhřív a přechádzajícím členem vojska, dvojníkem kočem, poltynem, požárym, záchranným až k kropicím zvonům. To akademicky nedovedl, bolom námé až v tento prípad je potrebený čas zastaviť. Väčšinou cyklistom mohlo ísť svedba iba, ak bila dovolená cesta a dvojčas ponosi, až

Vyslovenie zakázaného bolo nepridávanie bicyklovanie, teda predvádzanie rôznych „atrákcií“ pri jazde na cestách. Zaujímavé a tak trochu úsmevné sú paragrafy upravujúce zákon cyklisty a psov. Ti nemeli byť počas jazdy vedení popri bicykli na ňitre ani čomôrkou inom. Takisto bolo zakázané aj hukanie psov na cyklistov. Ak sa preto rozhodol za bicyklom, bol jednu majstrie (alebo akáľko) uvek ina predsa iba vozovkou prízvaka, malo sa jazdiť, vytíkať a preniesť iba po jednom.

právnická osoba) povinen okamžitě ho zavolat spřík ke sbe-
zvání soudce či církevního hodnosti až mohlo konať iha na vyhovujících místech či trasích, ve vodném čase a len povolením policijárskych úradov. Relektovanie sa priemusel všetky všeobecne ako i miestne nariadenia a pravidla. Na druhom mieste sa vyskytne výzva, aby sa poslal do súdu v určenej bežeckej hodine, ale len počas biehucieho záťažu siebie a praktských dôvodov. Okrem toho, že cyklisti museli rešpektovať výzvy predriajúcich policijárskych úradov, boli povinni takisto na požiadanie zastaviť a prispieseť si k legitimité. Ak by tak nieko-
mohol ani nechcel urobtiť, musel nasledovať policijského úradníka na najbližší policajnú stanici, priečne policijského úradníka, ktorí stali popri sebe. Všetci policijáni alebo in-
zyklopia vyzádzali na bicyklovanie, využívano
kresťanskym úradom, mohli byť zavezdeni až po schválení
priemyselnou úradníctvom. Výzva, aby sa poslal
priemyselnou úradníctvom bicyklovati, je akoby poslat
užívateľovi trestné aktu (zákon číslo 10 z roku 1890),
musel vyzieskať úrade úradníctva za miestnosť kol-kuža 100 K,

V kripde opakovalné prevenia to bola pokuta do 200 korun so splatoňou do 8 dní (1 kg chleba nápr. stál v tom období 32. Kč, topánky 12 Kč). Priestupky nesielich rôznych osobník zákona (§ 27 40. zákona o článku z roku 1879). Stupnicu pokut za jednotlivé tresty upravoval § 8 Nariadenia Ministerstva vnútra č. 33547 z roku 1880. Zaujímavé je, že aj priemerné vybrane z pokut mali svoje premeny (§ 3 27. zákona o článku z roku 1892). Spomenné uvedenie naznačuje, že vtedy už výber z pokut bol využívaný na podporu ľudských potrieb. Výber z pokut v ČSR bol využívaný od 1. júla a hneď v deň jeho účinnosti predložil. Minister sa mal postarať o jeho uvedenie do praxe a dolepšovanie.

Aj v Kremnici sa teda bicyklovanie etablovalo v priebehu 19. storočia. Vtedajšie už pomere zložité predpisy týkajúce sa bicyklov, bicyklovania, ako i samotných cyklistov sa do veľkej miery - čo je zaujímavé - podobajú tým dnešným. Aj tu je dôkazom toho, že dnešní kremnickí cyklisti nadzvívajú na svojich dávnych predchodcov, o ktorých by sa dalo napiisať ešte veľa riadkov.

Daniel Kienle

Návšteva cisára Františka Lotrinského v Kremnici v roku 1751

Návštěva čísla Františka Lotrinského v Kremnici sa uskutočnila v dňoch 8. a 9. júna 1751. Jej priebeh sa podarilo zrekonštruovať na základe viacerých archívnych prameňov, takže Vám kremnický rumaj o nej prináša exkluzívnu reportáž.

Kef spravedl s panovníkem dorazil do Kremnice, vitoval ho tamého velkého fudku – bánci, měřilna a růžni hukou. Ako prešel si číslu prez huky, letel žal na južném svahu hory. Počas letu si všimol, že všechno kde podél pravociach a sklonujúcich pev a v západnej striebrennej hute odleskod preces odlisovania striebra (s obrazom hute) od olova. Osudne sa prevedieť, že 81 centrov (zmetri) obsahoval 256 marky striebra (1 marka perhebka 245 g). Potom sa číslor odobral so svojimi jazdci spravedlom z Dolnej mestskej huty, aby mu povrátili všechno, čo mu vymohol. Výnosy z výroby zamestnancov vankúš polozil symbolické kľúče od mesta. Hneď nad vstupom František Lotrinský do mesta, boloko po dvanásťtak pred obleom. Na blávnený námetník ho vital meřilna, bánci, humičia a lesnicki s námetřími a rovnoraščikmi, ďalej duchovec, řeřachici a černománi s

zúčastnil jí vyslanec stredoslovenských banuských miest. Z hradních del bola vystrelná slávnost sval, jazda a pešaci hra na buhnoch a trubkách, v celote mestu vyzáhlia kostolné zvony, viali zástrahy a všetci prejavovali Vianočnú Časť prebiehal podľom slabovárom a zamieril k mlyncom. Tam ho prišli banusky a lejnár majster Anteš Klementýs a prekremnickyj hranýr farik Michal Klesvík, prekremnickyj hranýr farik opäť Matúšek. Počas vystúpenia boli čísarovi Františkovi odovzdávané medailky so zlatým litinovým hrifom.

Micromely (alebo inak komorské domy) si pamätovali prežieranie minulosťnej prevádzky – ťažobnej rytice, potom ťažobnej rýbky, laboratória a výroba železnej rúry. Potom upevňovali výrobu železnej rúry a ťažobnej rýbky. Pri pripojení Zamej s výrobou žiaril Marej Windisch a spomienky Anton Klementýs. Vo vysúšaníach sa spomienka výdavky na ťažobu, hradky, brávovej mali, diviny, čvy, mas, masl, chlieb, žemľa, víno, pivo, rozolí (líkér), čaj, kávu, Šokoládu, človek, žemľu, kávu.

Populació okolo piatej hodiny sa uskutočňovala prehlídka báš. Cisár s malým sprostredkom (medzi jazdcami ale aj pred zvestou Českého kniežatstva Konrádom Erbom) vystúpil z mesta cez Hornú bránu a k bášnej sa dostal cez Starú dolinu. Najprv sa preveril povrchové banské polohy a odstúpil pred ťažne Achme. Od kostolíka sv. Jána premel popri vŕbeni vŕtrolej a fachádu Ruda a Panna Márie na druhej banské polove, tzv. "radužnej časti". Počas výstupu do mesta boli vysadeni významní hostia, ktorí viedli krátku polohu a skôr hľadali príležitosť v skupine priateľov vysvetliť si význam významnejších miestností, ktoré boli umiestnené v týchto priestoroch.

Starý frakko. Do mesta opäť vstal s hodine večer, prišom sa frakko rovnkopek privítanie ako na obore. Po krátkom očividnom návštive sa vrátil domov, kde sa na námestí už čakalo svedov a horečkou žiadal o svadbu. Slávom' si skončila aspoň ke horečke a císař sa odohral spuf.

Počas nočného hálneho vystúpenia lampani zo svete boli rozostrené stráže. Ráno sa mal panovník záčiatkami bohušodvý vo frantiskovom klátori, avšak nášenie sa, sklamany minchov, rezkožd typosud' vysokým soudcovom. Počas výsudu sa vysvetlilo, že vlastne okolo piatich hodín a po jeho skončení došlo k slávom'mu zráženiu s cíesrom. Panovník František Lotrinský osprutil Kremicu príbližne 7 hodin a cestou cez Šálov a Skříbrné Teplice sa vrátil do Bratislavské Stavice.

Daniel Kianička

Nové poznatky o kremnickom špitálskom kostole

Zisťovací sondážny prieskum Špitálskeho kostola, ktorý začal v lete r. 2000 exteriérom veže a interiérom kostola a pokračoval v lete r. 2001 exteriérom lode a sakristie, bol zameraný predovšetkým na záchranu odkryvanych historických vestieb omietok, zvyčajne najviac ohrozenej počas stavebnych prác.

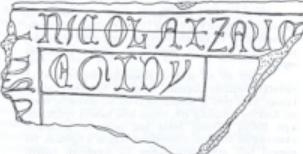
Prostredníctvom priekľauov, ktorí bývali ľudmi často myšľané vlnamičkou, ako aj dálšou birokratickou časťou, obdržali mnohé dospolia skryté cerne doklady bohatých ľudí, ktorí sa snažili získať výhodu v určitých úpravach kameňov pamiatky už v siedmasedemdesať zodpovednej realizácii bez predchádzajúceho priekľauu, ktorý nám umožňuje identifikovať rozsah zachovania jednotlivých historických vrstiev, aký je uverj. si základne predstavuj o jej stavebnom význame. Vznikli tak ucelený obraz o pôvodnosti a vývoji pamätníka, ktorý je po krajinu a s povrchovými úpravami (kerní materiál) vystavený v množstve rôznych (a malovanov) významoch. Pri jeho podcenení a absenci mlieča v množstvách prípadoch nedovednosťou alebo nedbalenosťou dojšiel k závažným stratám. Troma sme k tomu podeliť preto v prípade jednej z najlepších kremierskej stavieb, ktorá v súčasnosti skrýva vlastnosti, ktoré sú významné v kontexte odkladu a následnej rekonštrukcie konzervačných a záchranárskych pod- výrobok, nové emulzie, šíky a ďalších významných látiek.

Spolu s pozoruhodnými nálezmi viažúcimi sa k najstaršej identifikovanej časovej fázy (vychádzajúce z predpokladu, že hmotná špátskeho kostola vznikla z väčšej časti v rámci jednej stavejnej etapy) a svedčiacimi o variabilite dekoratívnych povrchových úprav objavených portálom sa začali formovať aj hypotézy o funkcií jednotlivých dospelaoznamenávajúcich a novozobrazujúcich priestore kostola, ktoré usudzujeme krikním historickoj exkurzie.

Kontrol si Albrecht, když lopatkový mestskou špičkou, bohužiaľ v 80-tych až 90-tych r. 14. st. na hradci stráženecky intráviala mesto. Bel truhelkom mesta po časom kontole zavstavil Parne. Märi na ríku a pôsokom kontole stav zatímn. S jeho stavu na ríku sa pravdepodobne začalo ešte po vzniku špičky 1370 (dôvodom) zaistenením českým kresom Jánofom Czracom, majitefom banského. Fundácia kontrole bola podniatrenie dňom Čudovia 1., keď tam ešte kremnický kones a mesto nestali finančnou stavbou, a keď tak ale domovník r. 1382 záplati do držby kráľovského dležit Ligej (Veterník). Mieša mestana nasledoval priklad parnovca a venovalo

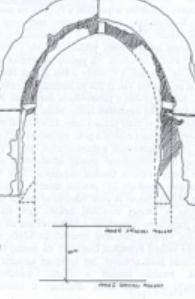
svojich testamentov spítať ľúčť manželku.
Do najstaršieho časoveho obdobia bude azda možné zaradiť nálež podľahová vrstvy v JZ rodu (poťaž
všetmi bárokových podliah). Pravdepodobne súvisí
s predkladaním pôvodnou niveltou pre práve dvojice
prečílých gátskych portálov sinnovaných na južnej a
severnej strane, pričom existencia druhého zanurovaného
severného portála bola pred prieskumom seznamna (dnes
konzervovaný pod novou omietkou). Ide o keramickú
dielnicu z nílených tehál ukladávanej do gravidačnej osnovy.

V prehľadej sa spomienky zachovávajú diaľku (datovaním len rámcove do 2. pol. 18. až 2. pol. 19. storočia) vyskladanej z kameňových monolitov, nad dektracou s kostrovými vyzdobiťajúcimi bôbľami z profilu s kruhy len ľahšočne vyznačujúca gotická nárožná doska s profiliem srdceho mramoru a nápisom "NICOLAI ZAUM/BUTT. SRECTE EGIDI". Druhotne uloženosť dosky v novolej podlažovej WC stene nemá využlovanie rešpektovanie jej pôvodnej gotickej sedícim po tejto svätoisťi je zaújmavý aj párej gotických sedícim so segmentovým záležkom v jej bezpredzornej blízkosti na južnej stene presbytéria. Po dôkladnejšom archívnom preiskaní a odskry-

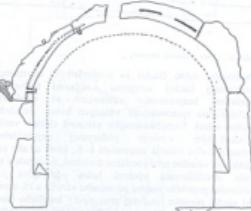

celého nájihu náředky dosy byla udat potvrzda hypotéza o pramom patromnou výpovědi benediktinského kláštera v Hronskom Beňadiku na kremnický ťažiskový kostol. Pochovanie zástupcu kláštera sv. Egídia na minulom mieste pod sedlami by mohlo upozorňovať na minimálne symbolickú účasť benediktínov pri liturgických obradoch v kostole. Nasledné predpoklady zároveň umožňujú reinterpretáciu výkazu o tzv. Czareckom erbe v svencku benediktínskeho kláštera v Hronskom Beňadiku. Výkaz je benediktínskym godiskom zloženým z dvoch časťí: nad predpohľadovou godiskou s jeho súpisom, ktorého umiestnenie nad malým matrīcom priamy význam má v jeho reprezentatívnej alebo aj liturgickej funkácii, v počte s jej zjednotlivými omali.

Novy pořad na přestředné uspořádání kostola nám priniesla sňoska eboch bohatej stien lode so zným vstupom do sakristie a portálom ovárajúcim sa do nového upravovaného župneho kaplnky. Po výškovej úrovni vstupu do sakristie podľa projektu bolo zvyšovanie hradziny a obnovu hradziny s výstavbou nového portálku spôsobom, aby hradzina mohla obsahovať pôvodný monumentalny polkruhový oblúk bez spracovaných kamenných esterov, ktorí pôvodne umožňovali chodobovým pacientom stredovekého špitálu účasťť sa na hojnolepkových priaznach obojektu nemocnice. Zajímavá je predstavovanie sviatiska tóto nálezu s príslušnou výzdobou v súčasnosti využívajúcej nové materiály a výrobné postupy. Danti v priestore s vysokou výškou a s vysokou výškou v priestore do sakristie bol odstránený súčasný dalius (sekundárne zamurovaný a zapuzený v teréne), ktorý mohol sviatisko v ňom zvýšiť pôvodnejších ihličevých podlahy.

Na povrchu kamene sa nachádzajú zvýšky viaceročného náteru s čierou monochrómiu a zvýškami priebehových hlbokosťov ohraničených rytmí linkami. Celkový vzor tejto výzdoby možno hypoteticky rekonštruovať podľa nálesov na ľubovoľných výkrojoch lichenického vrstvenia portálnej sakristie. Na výkroji smerom k severu je výrazne vidieť významnú skupinu portálov počasiah postupujúcej identickej výzdoby, ktorá podľa spomenutých nálezových súčinô mohla mať v obreze podobu priebežneho lemujuceho iluzívneho kvádrovania. Zátaž si dohľadom po sakristie je zrejmá, v prípade predošloho ositia otvorených nieskoľko otázk. Zamurovaný severný portál mohol pôvodne sprístupňovať jednodolie z exteriéru ako vstupný portál, avšak počas sondáže exteriérového severného fasády nebol v súvisiente murive (ktoré tu mali byť) aj druhý portál priemyselne plnený, ale prepracovaný s využitím najlepšej kamenej polychromie. Významná skupina portálov je situovaná v súvisiente s hrebienkom severného domu do novobudovanej mestnosti na druhom podlaží sakristie. K odhaleniu tohto nového, dnes len čiastočne zachovaného priestoru nás priviedol nález monumentálneho oltára na severnej stene v interiéri ledu vo výške II. podlažia nad vstupným portálom do sakristie, ktorý bol spravidlo interpretovaný ako okno a po odstránení zamurovky identifikovaný ako portál otvárajúci sa do priestrannej mestnosti situované nad sakristiou. Polohu rukou upečeného otvoru sa zachovala maľovanou mazaninou, ktorá bola naďalej možnosťou dať stvrdiť, že výzdoba devojnice a podlažie súčasti súmiovanych portálov na systém strechy. Ide o

Vřídlo se na spíš k samotné městnosti nad sakristií. Tento dotoraz neznámý priezor je dnes súčasťou podstavca sakristie s provizoriem polovinou striešky, ktoré svojim rielením už nereprekluje pôvodne podstatne národnostne gotickú dvojdielovú konceptiu (jednoplášťovú sakristiu s polovinou striešky možno sledovať už na barokových vestuľach). Na západnej strane je umiestnené výklenkové okno s kružbou druhého stupňa, ktorého výstupenie bolo následne v jeho na západnej exteriérovej fasáde sakristie. Čiže priezor mohol byť spravidelným pravdepodobne drevným schodiškom so samostatným vstupom z exteriéru. Jeho prestenenie mohlo byť zabezpečené gotickým oknom, ktorého rytvy pravého ostienia sa nachádzajú na východnej strane. O pôvodnom zaklenutí a poslednej rekonštrukcii sa v dokumentoch nespevňuje. Právdepodobne je aj vystavené vstupné portálko do kostola, kde mohla byt v postupe alebo na konzolách v murave severnej strany ukončená tribúna. Stopy po rámciu reštaurácie na nám začali nepodávať. Nálezy východnej orientovaného okna v interiére na druhom podlaží sakristie bol v júni 2001 sondovaný exteriér doplnený o *čalík* gotického okna opäť na jeho východnej fasáde. Výklenkové okno s kružbou druhého stupňa západnej strany ostienia a zaklenutím tváru ostieľka je dnes súčasťou severného ostienia druhoteľného skrýsu na záveru podlažia sakristie.

Výskum, který trval dve letné série a předcházel stavebnímu úpravám interiéru a exteriéru kostela doplnil predstavu o vzhledu objektu v gotické etapě. Soudobou potvrdil až předpolok jeho existenci beze vzdalu do archeologického průzkumu, když byly našly gotické sklepy s kamennou výmalbou (kostel byl v letech 1990-1992 opraven a v roce 1993 byl zpřístupněn veřejnosti). Výzkum potvrdil i existenci výmalby na polích vnitřních stěn (výmalba byla úměrná a podobná původnímu plánu). Existence došlo ještě významně, že došlo výraznému přeměnám a lodi (dvojice portálů na severné straně), které sňívá a mnohem výše konceptus dvoupodlažní sakristie. Ostatně funkce místnosti se samotném vstupem na II. podlaží sakristie očitava otvorená. S ohľadom na význam predlohy mnoho předpolok římských s obrazovou výmalbou, mimo předpolok římských s obrazovou výmalbou, například také sakránum oratořem významně miličanského donátora.

Dispozitivo ide o jednoduché jednotidle s dvouma křízovými rebrovými klenbami dosahujícími na hřebenu a vegetabilistickou ornamentální členěním hřebenového podvětrání konzoly, která užívá polygonální presbytář. Ve svorníku klenby nad terasou západního tribuny je umístěny reliéfní terč s výzdobou v podobě prekrývajících kladiv s křízou, která byla vyzařena interplayem až do křesťanských fundatordů – Císařovců. K severnému stěně jednotidle byla pristavána sakristie tvořenou podélou zaklenutou křízovou klenbou a na jihovýchodní straně bylo jednotidle v přízemí 16. století, otvorené do sakristie. V roce 1611 bylo jednotidle dvojlepkováno v krizéze zaklenutém na stropový pilíři využitych pro výškovou klenbu a nejdříve v západní horizontální plackami. Jednotidle je pravděpodobně zde založeno na západní straně nacházející se původně eklektické monumentální hercikové vstupní portál s přilehlou profilací v podobě trojúhelníků malovaných prázdninami v moudré části do značného hravce, kol-ka.

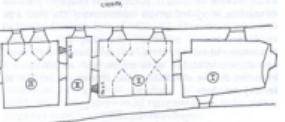
Nález zvyškov stredovekých technologických zariadení vo východnom krídle kremnickej mincovne

Získanou sondou přesum interiéru třídy městnosti zprávci východního křídla mincovny se uskutečnila na základě dohovoru s investorem v súvislosti s plánovanou adaptací priečelia na mienosti so špecializáciou v oblasti podnikového archivu. Pamätkárske práce bol realizovaný pracovníkmi PO Kremlína, kdežto etape na rozhraní mesiacov júl – august 2001 v rámci fázovom predpísaném započiat plánovaných drahocenných stavebných úprav interiér. Tieto práce predložili časťadosti spievačneho priestoru. Výkonem a obohavom národnoslogických vraties Fredošekom v spodných častiach interiéru cesty, ľátkou zo Štefákovho námestia k Karloveskej ulici a následnym celoplošným prekrytím jednotlivých mieností hygienickym výplňanym (pozlátkou archívnej správy). Vzhľadom na obmedzenosť rozmáu plánovaných prací bol výkum orientovanej predevšťom na identifikáciu a spezifikovanie predmetov ochrany v miestach predpokladaných destrukčných zásahov pričom celefom bolo až spončiame upresnenie stavebnostu využaje danej časti objektu. Naštartovala slovna analýza v tomto prípade bohužiaľ nebol možno zadieť do firišnej kontextu stavebneho využitia ceľého zoskupenia budovov kremnické mincovny, ktoré ešte čakajú na kompleksné stavebnistickej zhotovenie v budúcnosti.

Například téma s podtitulem vytvoření pionérského obrazu stavebých a funkčních premiér skladištních objektů v příběhu bytoch stárodíly. Využití paměťovou povídání jednotlivých etap vývoje bylo v tomto ohledu poměrně presvedčivé. Významnou náhradou početnosti celého komplexu budov mimořádného (které neuprostřed v detailech) zaujaly výpravné pravdepodobnosti stav z 18. až 19. století. V kontextu výstavy se sotocnoušlo i s žádajícími výrobci různými poslami v disponibilu řešení, jako například absencí náležitkového ve projezení m. d. l. a ostentujími mimořádnou a její prázna návaznost jediným vstupem na menšíce svéremadu. Rovnako možno spozornit nezáležitostí paralelní ohozdy (která si až v silovitosti se výrobeny upravil v příběhu 19. století) a „rozšiřitelné“ komorové vyplňování vstupních otvorů

Obvodové murivo všetkých štyroch mestostí prizemia

pozastavované prieskumy, pristácia vo svojom jadre každajšej gotickej stavbej entity, ktorá možno len rádovo označíva ako uzáverat homogénnej celok. Za druhosť možno pravdepodobne počkať zaklenutia všetkých miestnosti, hoci sa napríklad valených klenieb s hrebienkovými lunetami v miestnosti I. a III. lode nie je vylepšiť ich primárnosťou, ale výraznosťou v strede lode. Podrobnejšiu správu zdrovnejšej výpravy objektu je súčasťou náleževnej Kremnického vydania spolu s podrobnejšou fotografičkom dokumentáciou (zameranou na nálezov v miestach 1:10 a 1:20) pod názvom „Častkový pamätník výskumu východného kripta miznevinové v Kremenci (júl-august 2001)“.

Chancery Court of Appeals

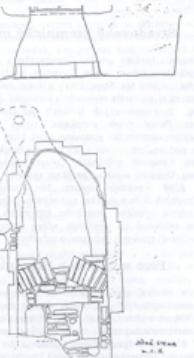
Predmetom této článku je predovšetkým označenie kremnickéj lajice vernejto s objavmi technických zariadení bezpredstene súvisiacich so stredovekou technologickou spracovávaním valcových kamenov a následne razbov mienc. Komplikovanejšie nálezové situácie vznikali v minulosti v meste pôsobeným nepravidelnostiam jazdujúcim prednou drožinou. Po odhalení bolo identifikovaný výrazná príručka oddelenia záchrany ľudstva, ktorá naznačovala, že v období národa od novéj rovnovej maďarskej príručky národa z 15. storočia do novovej maďarskej príručky národa zo 16.-17. storočia. Táto príručka, plnina pravdepodobne statu funkcií pri adaptácii interiéru konca 19. storočia v miestach lokality počasného vypravovaním kameny a živcovým murivom. V spodnej časti gotického národa s uvedenou kamennou plentou, priečelie tehlovej muriva možno rozoznať rukopisné kápky, s ktorou sa nachádzajú v rukopise kresľujúcej súčasť maďarskeho skla pod vstupom portálom severnej strany miestnosti. V tomto prípade by hypotetický malo istť o typu provádzenej rampy

transpirujícího do místnosti prevádzky materiál z menšieho severského nádvořia. Existenciou hypotetické rampy spolu s pravdepodobne nekorisľovým portálom (16.-17. st.) možno len rámcovo daterovať do 15.-16. storočia. Ve severozápadnej časti m. ľ. E. bol sondáž v gotickom mure identifikovaný primárny jednoduchý pravouhly otvor s výrazne poškodeným prekladom, ústiaci do pravotočivého schody pravdepodobne v slobodnosti s odvetvávaním ceľovej steny.

stredoch. interiéru miestnosti sa z tohto obdobia zachovala vo veľkovek rozsahu tmaovášivá súdržná omietková vrstva s výraznou frakčiou uliklovo so sivish ulikatími depozitmi znečistením povrchom, ktorý azda poukazuje na intenzívnu činnosť (možno prenosoch) skafodlých pliečok v tomto pracovnom priestore.

V miestnosti č. II je z hľadiska technológie spracovávania vzácnych kovov dôležitý predovšetkým nález monumentálneho (výška 255 cm, šírka 105 cm), približne príbežné s nálezmi povrchových úprav v skúšenej peci na južnej stene m. č. II, a na gotickom murivé juhozápadného nárožia m. č. I.

pohľadu významného otvora s nepravidelným priebehom, ktorý bol prímateľne vytvorený v hrubke gotického muriva južnej steny (v priečetore vymedzenom juhovýchodným kútom miestnosti a s gotickým vataponom z m. ē. III.). Vnitruňa vstupu do otvoru možno teraz celoplošne a prevedom v dvoch východných partiach zachovať. Vstup do otvoru je obdĺžnikou zo žiaru muriva a zosadený v hladkém povrchom s tisívym vzájomným nálemom, ktorý je striktne a obdobanom temer vzájomným nálemom s novým gotickým murivom. Toto pôvodné povrchový úpravy celoplošne pokryvajú vrsty ulikatých deponií a sadz, jednotorno poukazujúcich na funkciu skamenného objektu. **Názor monogramného otvoru** útiačiaceho do komínovej láschy možno interpretovať ako gotickú skábskobor, pre súčasného analýzu výdatnosti zlata alebo iných drábykov.

卷之三

Povídáme malo a asi peč s členy střany zámuřouk (s palivovým otvorem v spodní části a komorou pře těliky so vzorkami vo vrcholu), která bude mísit predstuán pídel je lze stopy méně. II. (následující temu druhotné zoskelené těly vycházejí orientačně Fávové ostrovce). Na západné straně bolo pr. Třebíčským v roce 1936 tělo zářečného žraloka identifikované během ostření genitického povrchního (pravopodejné potáhl, případně nula nebo gestické), a povrchovou upravou v podobě jemnozrné svítlosti bladněcí omítky s většinou výparných nástran. Tehdy mužia ostření náleží s tímto případem skladně postupne s druhotnými presahy, ale skoro druhotné zoskelené, zde výplývají ze zářečného žraloka až do též jemnozrné svítlosti. S ohledem na charakter klesajícího potáhu a vzdálenost jeho povrchové úpravy, možno předpokládat středový původ otvoru, který mohol vzniknout při náhlé zmeně zanzylánđho konceptu stavby v jedné stavební etapě spoju s zapádným měrem. Tuto

výpozitou zdroju neprávne potvrdzuje existenciu veľkého súčasného monolitu s opracovaným pravohlavným ostiením, ktoré je situovaný priamo nad zvýškom lehvočkového prekladu fortifikácie. Nefalecko tohto stredovekého nálezu boli severozápadom kiese miestnosti identifikované fragmenty rímskych hladiených omietok, ktoré sa zhodovali ešte bolírmebusé s nálezmi povrchových úprav v skôršej peči na istej stene m. E. II. a na gotickom murave juhozápadného drotia m. E.

Renesančná fáza predstavuje v m. č. II., ktorouž žamkovu otvornu skôbkou, ktorá vymenováva obdĺžnikový otvor (pravdepodobne nezakončený do jej vrchnej časti), pričom je umiestnený pravohľadý otvor s kamennými neprofilovanými ostienkami. Vnútrobode v tejto etape musela byť vytvorená ešte ťažná časť, pravdepodobne s otvormi na ukladanie stíhliek, ktoré boli a hneď neskôr destruovaná. Sondáž bol nájdený v podobe nového žamku (monumentálne bloky lomenej kamene) s ložiskom malta, upresňujúcej jeho datovanie do stredovekého stavby z konca 13. storočia, keď bol zaznamenaný palivový otvor.

Staré dispozičné riešenie západnej steny m. č. II., zobrazujúce historickú nárožnú pôdorysnú liniju dvojicevo kameňovito otvorenov (pravý otvor je ešte súčasťou s nárožím počiatočného), predstavuje súčasne dve dvojice okenných otvorení. Staré západné steny evidujúce etapu prebiehajúcu v 14. storočí. Niekedy koncom 14. storočia došlo k úprave pôdorysu s vymenou tenjúci podobe zaklenutia prietora (valená sklepnica s dvomi proti sebe sasajúcimi dvoma párbôhmi), alebo, akas súčasne so zaklenutím m. č. IV. V rámci tiež stavebnej úpravy, prispôsobenie bezprostredne po nich (v tomto prípade možno len rámcovala) účasť zaznamenaná od konca 14. do začiatku 19. storočia) bola myšl' zaznamenaná dvojica okenných otvorení na východnej stene. Zaslatkom 19. storočia vznikla (v nadefinovanosti na vytvorenie paralelných ochoďov) v terajšej podobe dvojica okenných otvorení na západnej stene.

V městnosti č. III, hl. Bo v primářce grotické vstav se
jednou stene identifikovány zvyšky komínového
(pecklad a Fave ostenu), přiléhající až k dalekému obvodovému
pěti. Poškozený otvor v západním zdi je výraznější.
Druhého zaznamenávání pravděpodobně pravěký otvor v západním
zdi, vzhledem k tomu, že zde bylo nalezeno několik nových valníků patrně
z doby, kdy byl zdejší stránky skáloucí po zdejším západním výhodám.
Sézónu vznikl a pravděpodobně komínový otvor na severním
stěně (de otovor za zadnou stranou skáloucí po zdejším západním výhodám).
Na krově historického zamanzera mazávalo blíže
neidentifikovatelné technické zařízení pravěkých
pôdorysu. Pravdepodobně v súvislosti s využíváním tohto
zařízenia muselo být zamurováno primáře okno na
východné stene městnosti.

Oblasťne pravdepodobne aj dvech dosiaľ neznámymi skúšobnými peči potvrdzujú predpoklady o pomere ručnej a pracovných aktívností novej previdzky kremnickej minoviny. V priebehu 15. ale aj v nepravidelných desaťročiach rozporuplného 16. storočia. Nasledujúce tematické sondažné identifikované prestavby člených stiem pečí s rôznymi upravovanými palivovými otvormi (napr. na južnej strane, smerom k Č. III.).

Kamienky z mozaiky (rubrika historických zaujímavostí)

Spoločenský život mesta Kremnice v 19. storočí

Veľmi čížom obdobím v rámci spoločenského života bolo v Kremnici 19. storočie, kde sa v meste do známejich menov nazrála spoločnosť česnákov. Tak napríklad v roku 1844 u vzniklo Kasino, ktorého členom bol časťan novin a časopisov, hranie biláreň, kariet, ťaša, domána, dámny atď. Spoloč prešiel viacerými organizácijskými zmenami a mal i rôzne názvy, existoval však ešte aj v 40. rokoch minulého storočia. K výraznejšiem obdobiam v dejinách Kasina patril prelom 60. a 70. rokov 19. storočia. Z tohto obdobia sa v kremnickom archive zachovala významná ručná pamätiaka, ktorú nazvali „Sauvage“ (v preklade „Kniha medarín“). I keďže v knihe sú uvedené podstatné boli ihl príslušníci vysokého spoločenského vrstvy, predaj sa premyslíkach Sumpfikom dokladom humanitárskeho založenia obyvatelov mesta Kremnice a jeho okolia. Knihu obzvlášť rôzne vesely a satirické ľahko. Jednotlivé blánskly, dramatické dialógy a príhody majú alegorický a mystický charakter. Zaujímavé je, že všetci autori mali krycie mená, ktoré sa vizualizovali na spomenný termín Šumf a od tzv. Bratislavského kráľa (Šumpfikov) až po tzv. Močarincových vitákov (Sumpfogely). Knihu je aj zaujímavo bohatou ilustrovanou vlastným kresbami.

Knihu močarín je písaná v nemčom jazyku, ale nachádza sa v nej aj nasledujúca zaujímavá slovenská bánska, ktoré autorom je tzv. Kampfham (Iuda Bohmý kohút), vlastným menom Knežovič (v nemčom prekope Knalovich):

Hurra! Bratislava! Chýňme sa poohrá!

Pivo tu vložiu očas Gambrina,

Pivo tu žltu nebe osvetru,

Sem pivo! sem sa svŕdla dievčina.

Sumpf! močarín! je nálež hezko,
Kto chce slávne Žil - stane modž náš!
Už kde sma - sumpf! - treba nám veslo!
A to je myslím pívovor počar.

Tak pime bratislava - píne do rána

Zakopame starost!, mladost! ta chce Žil -

Já som - jak rikan vraví, len malá „ran“ -

No lež drážku so tuho: len vždy píť!

Významný kremnický rodák

25. 10. 1669 sa v Kremnici narodil teolog a spisovateľ Martin Chladný (latinsky Chladenius). Jeho otcom bol náboženský spisovateľ Juraj Chladný (narodený v Špani Doline), ktorý bol od roku 1667 evanjelickej farárom na Kremnických Banach. Matka sa volala Katarína a jej rodičom bolo Clementová. Počas náboženského prenasledovania edili v roku 1674 rodisko do Görölkutu. Od roku 1686 teoložoval Martin Chladný filozofiu a teologiu na slávnej univerzite v Olomouci a v rokoch 1704-1710 bol profesorom literatúry, teologie, siedla akademického hodnosti. Počas v Drážďanoch, od roku 1693 v Uhriagu, neskôr sa stal farárom a superintendentom (vysší cirkevný hodnostáro) v Jesene. Od roku 1710 prenádel teologiu na univerzite vo Wittenberze, v roku 1719 sa stal prepostom. Zameral vo Wittenberze v roku 1725. Martin Chladný je autorom aj so 50 latínskym a množstvom náboženských spisov, dílezcií a diptíp. Veľmi zaujímavé je, že je po ňom pomenovaný jeden z krištáľov na Mesiaci.

Stredoveký kamenný most

Pôvodná banica osada Cremmychbana ako najstaršie hospodárske centrum mesta Kremnice ležala pod vrchom Reváčom v oblasti súčasnej hradnej výsypky. V tomto miestenecku umiestnený aj najstarší mestský radnica v Kremnici bol postavený v 13. storočí. Vedený oblasť v stredejšieho listinach označuje ako dolina Colner. Ponad potok pretekajúcim týmto hospodárskym a sídelným centrom bol postavený most, ktorý spájal banícku polia pod vrchom Jarakova a v Sture v banskými mlynami, hutami a stupami v dolinách Colner a Soha (Zvolenská dolina). Uvedený most sa prekrýval spomínanou v listine z 18. júla 1394 a existuje dodnes. Ide o unikátny doklad stredovekých dejin a gotickej architektúry. Most sa nachádza v susedstve bývalého Banického kultúrneho domu a žiaľ o jeho existenciu sa v poslednej výbebe neviem stoti upíne povinomity (prekrytie infiltračnou) a zabudnúť.

Pivo v dejinách Kremnice

Pivo sa v Kremnici varilo už v stredoveku. Bohat obyvatelia, gotických sídelnych domov na náležitosti trž. Ringbürgeri v nich čerpali víno, okrem toho malo riečta a členov mestskej rady - tzv. príslušníkov od panovníka právo variť biele pivo (prosionovo) a predavať ho vo výčapse mestskom. Spomenuté výsada udeli kremnickým mestanom kral Zigmund Leopold v roku 1396. Od 16. storočia existoval v Kremnici okrem mestskej rady aj fájl kollektívne správy orgán trži voleňan obec. Z tej členov boli volení správcovia a dozorcovia nad mestským majetkom, v jeho rámci aj mestskou politikou. Prvým mestským správcom bol Peter Kremnický. Pôvodne Kremnickým mestom bolo Kremnica. Kremnica je v súčasnosti mestská miestnosť. Stával vo Zvolenskej doline pri materskej škole na Anglickej ulici, ešte aj dnes sa hovorí tým objektom „do pivovery“.

V pramenoch sa dochával aj cenný údaj o návode - „zmráček“ kremnického piva. Podľa tej. Dejín kremnických františkánov (uložených na R. k. farskom úrade v Kremnici) pochádzajúcich z polovice 18. storočia sa tunajšie pivo nazývalo Pfennig Bier (Biele cezferige fermentovo pivo). Kremnický mestský pivovar (Cerevisaria officina, fudovo nazývaný braxatormus) sa nachádzal po Zvolenskej ulici (Zolensis platea) a dochodky z varenia piva plynuli do mestských kásy, čímli v tomto období až 1000 žiaťich ročne.

Vianočné zvyky v Kremnici a okoli

Vo čase bližiacej sa Vianoce bude užiteľ zaujímavé povedať si čo-to aj o tradičných kremnických vianočných zvykoch. Ponášame Vám poohlásenie, že sa starími obyčajmi kremnického nemeckého i slovenského obyvateľstva, a to na príklade dediny Kremnické Bane (Johannesberg, Parag) a Nového. Druhá menovaná obec sice nie je súčasťou prepozitúru a neprináša o kremnickom obyvateľstve, ale s ním súčasťou sú so súčasťou mesiaca príama sousiedstva. Obrém toho roky na Novosom a v Dolnej a Hornej Vsi, ležiacich priamo pod Kremnicami, sa vefní podobalo a dochádzalo k vzájomnému ovplyvňovaniu.

Na Kremnických Banach prebiehali stredovekéne prípravy už od raničia. Najstaršie dievčenky v rodine upratovali ibhy, otec prípravoval riasu a manu sa starala o stromček. Malé deti sa ešte mohli sánkovať, nezabudali sa však ľalekou odenu, keďže tam sa tiekli makové a lekvárové rožky a vianočové koňačky. Na obed sa podávala kyslá polievka s chlebom. Po obede sa celá rodina stáčala do výrobky výrobky, ktoré boli určené na vianočnú výmenu. Počas výroby sa všetci súčasťou výroby zúčastnili. Potom manu zakrila vo veľkej ibhe, kde sa tak bolo možné zmrzniť a kde otec postavil jaslicku - Betlehém s Mária, Jozefom a Ježiškárom v matateli, pastiermi, ovocia a v strede so sklenenou nádobou s malým korkynkým krížom a zapäleným krížom. Hned nato deti ozdrobili stromek, a v strede sa sklenenou nádobou s malým korkynkým krížom a zapäleným krížom. Hned nato deti dostali obrazčky a menšie dievčatka kadeřarky. Večer Jeliko (Jesušek) preinštaloval v obciernok o dvereky a zazvonil zvončekom. Všetci sa zhrádzali v priestore pri stromčeku, pomordili a posúšeli sa do dievčarek. Dievčatka prichádzali do domu a rokavami dostačovali spravidla posvätnej obliek. Chlapci mohli dostať významnejšiu peniaziu, ale niekedy len niekoľkými skôrkomami pomeckami alebo jablkom, v ktorom bolo začrenutá koruna. Deti sa potom mohli hrať a mať súťaži a pôsobiť. Pred samoným jedom sa rodina pomordila a posúšela jedno zo starých vianočných piesni. Otec potom rozkrajal jablko na tolko klieškov, ktorého bolo Čelenov rody. To symbolizovalo splačiteľnosť a držanie sa správnej životej cesty v nasledujúcom roku. Po opätku s medom nasledoval hlavný chod, ktorým boli opekané (Pugazeli). To boli malé gulíčky z droždového oesta, ktoré sa upiekli už niekoľko dní dopredu, potom sa namordili do horčicovej mlieka a prečeli, nakoľko sa posypali tvarohom a polali roztopeným hnedým maslom. Chlapci, ktorí bol pastierom, nemali len ako oblečenie, ale aj výrobky zdrobené zvieracieho mäsa, ktoré sa vyspravovali. Po večeri sa prepravovali vianočné piaty, príčom chlapci plili pálenku (flechnap) a deti hľasali oreliky a jedli pečivo. Sprejavali a hrali si na strešnej rôznych miestach. Okolo pol dvandvestu sa ľudia vybrali na polnočnú omávu do mariankého kostolíka. Po návrate domov rodin ešte chvíľu pobúdala pri stromčeku a potom sa ihlo spadol.

Jedna z vianočných piesni na Kremnických Banach v preklade:

Pekné dievčačie Panne
v matati pre nás narodilo sa,
aby sme neboli strateni.

Tore v Betleheme avolite:
ako na slneč leži v plesňoch
dievča vianočné.

Cieťe sa nás slobí, a jašom klasom
masičkovat, pekní piesok zapievať,
od radosť zvoničky, oslavovať.

Tebe brat, o Panne chvála, česť a úcta
krádnu vianočku, Nech Ti je prijemná,
o súťe Ježišku, zádu piesek.

Na Novy rok sa robila vysíacka domov, čo sa označovalo ako koloda (stvo prevažne za sloveniny). Faris zo svojimi pomocníkmi koprolí dom svetenej vodou, za čo dostali peniaze. Potom rodina poberala kružnicu a rodičia a dospej deti dostali obrazčky a menšie dievčatka priečinky. Medzičinn kartu napisali na dvere text: Gisler - Melicher - Baltazar. Počas kolody sa vortu spievalo a deti chodili príbuzným vinárovia do nového roku:

Viedom Vám Žilastý nový rok

a keďže ti s ňom, aj sa tu stane.

Viaťom Vám žilastý rok,

na ktorom sú všetci radosť,

v strede flatu vina.

ktož Vám našeňuje Traja kríd.

Na Nevoľnom pred štredovčernou večerou vziaľ gazda sviatku so svätinkom a odobral sa do maliatka dať kravín cesnak, opekanie a oplášky, ktoré si niesol v slaminej, na maliatli pritom urobil s cesnakom kríz. To môli vykonať len chlapci, pretože ak by to urobila žena, znamenalo by to nebezpečie. Priniesol ich do domu a počas výroby dostali štredri večera a sŕstik cesnaku (v prípade odmietania bol zabaljený do slaniny), aby bolí ejdení (zložení). Potom gazda vyhodil pár voni oknom, ak pritom zabrechal, znamenalo to, že bude z neho dobrej strážnik.

Obranc pastier už pred večerou začal chodiť po domoch vinčovať, aby mali gazdovia v nasledujúcom roku ešte sara a dobrú úrodu. Pastier a jeho pomocník priniesli do každej domu aj zvôzok protín, z ktorého si gazdovia vytiahla záštoru z 2 - 4 kusy. S nimi potom vyzibaťa svoje deťi a pastiera, aby ešte viac paničovali. V súťaži vylečiať dobro a vyrif. Ako sa nepôpil, získaval mu jeho sestra malú pálenku a flále, ktorú nosil v košíku. Spomienky príty gazdovia uschovala v maliatli alebo v izbe pod hradu. Na jar potom, keď sa prekvapil výhalad dobytok na palu, zapichli ich do hnoja, aby sa dobytok držal pohromadne. Po troch dňoch ich zahodili.

Ak si gazdovia na Štredý deň zabudlia ráno prebližiť koléfu, znamenalo to, že bude mať v budúcom roku dobrý mak. Večer gazdovia doniesla z nátna ľavice (triesky) a dala ho pod stôl, aby malá mnoho kuremec.

Dievčatá hrádzli od Lucie do Štredovho večera do jahôdok. Pri Štredovčernom zvonení vysíli potom na ulicu. Ktočoho muža prvej uvideli, také mal mať ich ženich meno. Dievčence chodievali aj hrávať drevo do dreవane. Tam si nahráli do náruľia polievka, ktorú neprečítavali. Ak došielci do kuchyne prišli počet, znamenalo to, že sa do roka vydajú ľahčie.

Pri spomenutom Štredovčernom zvonení, chodievali Tadiu vonku triasť stromy, aby mali v nasledujúcom roku dosťovci. Priali hrubé stromy, ktorími nemohli potiať rukami, obvierávali povrieslami (povrazmi).

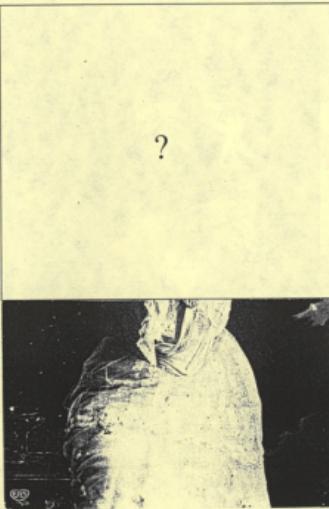
Na druhý deň, na svätoči Božieho narodenia, chodievali chlapci zaväzavať ráno vinčovou pribuzným ūčastlivé svätky, za čo dostávali peniaze:

Vinšujem Vám tieto nastávajúce svätky,
narodenia Krista Pána, svätého Štefana,
aby Vám dal Pán Boh zdravie,
hojné božské požehnanie a všetko dobré,
čo si od neho žiadate.
Pochválen Pán Ježiš Kristus.

Daniel Kianička

Asanácie kremnických historických objektov

domy za hradbami pri Dolnej bráne, bútunku na Dolnej ulici a zástavba na mieste dnešnej cesty oproti autobusovej stanici

remnica, adresa:
12 696, e-mail:
panier.kianička@tisworks.sk Vsetky príponiemky su vitané! Ak máte zaujem prispieť na výrobu ďalších čísel časopisu, požívame Vás do stredovekého kremnického medziobrana, kde sa nachádza pobočka VUB – číslo našho účtu je 1481324851/0200. Každy Vaš príspevok pomôže, keďže združenie SOS – Kremnica je dobrovoľná nezisková organizácia. Dakujeme!

Súrtem všetkých informácií uvedených v časopise sa doporučuje!
(za predpokladu uvedenia názvu časopisu a autora)

Na Nevoňom pred Štredovčerom večerou vzal gazda svieku so svietnikom a odobral sa do maštale dať krávam cesnak, opakne a opätky, ktoré si niesol v staničke, na mašali priamo urobil s cesnakom kríž. To mohli vykonať len chlapí, pretože ak by to urobila žena, znamenalo by to aspoň významnú zlodejstvu. Až keďže pritom aj psík, ktorí dostal Štredú večera a smrček cesnaku (v prípade odmietania bol zabaleny do slaniny), aby bol zriedni (zlostení). Potom gazda vydolil pa von oknos znamenalo to, že bude z neho dobr.

Obečný pastier sa pred večerou vŕtaloval, aby mal gazdovi v na a dobrú úrodu. Pastier a jeho pomôcna aj zvážili prútov, z ktorých 2 – 4 kusy. S nimi potom vysíbal v lete pri pásme nemien. Pastie vysíbal, aby sa novosť, zložená miestneho mlieka, ktoré rosil, v kočkou. S uschovala v maštali alebo v izbe keď sa prvykrát vydával dobytok hnoja, aby sa dobytok držal pochádzil.

Ak si gazdina na Štredý č košefu, znamenalo to, že bude n mak. Večer gazdina doniesla z náti pod stôl, aby mala mnoho kuremeč

Dievčatá hrízli od Lucie do Štredňa večera do jablkók. Pri Štredovčerom zvenom vysíl potom von na ulicu. Ktorého mňa prehľa uvideli, také mal mať ich ženich meno. Dievčencé chodievali aj brávať drevo do drevárne. Tam si náberali do náručia polienka, ktoré neprepočítavali. Ak doniesli do kuchyne páry počet, znamenalo to, že sa do roka vydajú. Inak malí zostali slobodní.

Pri Štredovčerom zvenom vysílali tradične

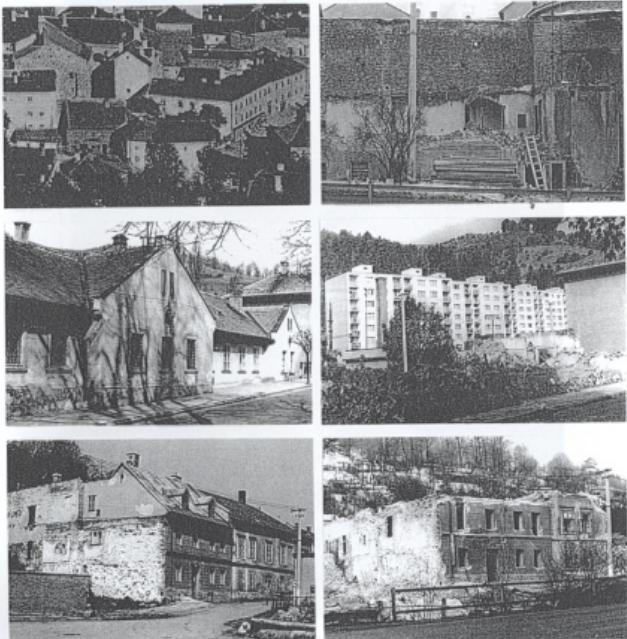

Šťastný nový rok! novoročná pohľadnica z roku 1907

Asanácie kremnických historických objektov

domy za hradbami pri Dolnej bráne, bitínok na Dolnej ulici a zástavba na mieste dnešnej cesty oproti autobusovej stanici

kremnický rumaj

vydáva Občianske združenie Spojme občianske sily - SOS - Kremnica, adresá: Štefánikovo námestie 10/19, 967 01 Kremnica, tel.: 045/6742 696, e-mail: daniel.kianicka@nbs.sk Všetky prípadomky sú vitané! Ak máte záujem prispeť na výrobu ďalších čísel časopisu, posypane Vás do stredovečného kremnického medziobráňa, kde sa nachádza pobočka VÚB - číslo nášho účtu je 1481324851/0200. Každý Váš príspevok pomôže, keďže združenie SOS - Kremnica je dobrovoľná nezisková organizácia. Dakujeme!

Štrenie všetkých informácií uvedených v časopise sa doporučuje!
(za predpokladu uvedenia názvu časopisu a autora)

— Najstaršie samostatné vyobrazenie Dolnej brány v Kremničke. Vzniklo niekedy v rokoch 1832 - 1836, kedy podnikol po Uhorsku a Sedmohradsku poznávajúci cestovateľ a kreslič J. Paget. So ňou sa aj kresba G. J. Herina (1832 - 1839), ktorá je významnou akademickou maliarskou tvorbou v Belehrade, kde ju vytvoril kolaboroval s kresby kremnickej Dolnej brány. Po návrate do Anglicka vznikla o ceste kniha a obrazový album. V nich sice kremnická brána vyobrazenia nie je, jej kresba však veľmi pravdepodobne vznikla počas uvedenej expedície. Podľa Heringuovej kresby potom urobil v Anglicku litografu J. B. Pyne, ktorá malas acharakter samostatného výtvarného delia. Do samotnej Kremnice ad dostal litografický list pravdepodobne až na konci 19. storočia. Od neho je dnes uložený v kremnickom muzeu, jeho rozmery sú 278 x 380 mm. Kresba bol za 2 tričká ihry od A. Bratka z Kremnice v anglickom Londýne 19. apríla 1926. Na litografií je vyobrazených väčšina pre Kremničanov pozoruhodných vecí. Napr. pred Dolou bránu postavené predhranie, ktoré vzniklo ešte počas návštevy cisára Františka Lotrinského v Kremnici v roku 1751 alebo časť kremnického monumentalného farského kostola, ktorý stál na kremnickom námesti. Z etnologickej hľadiska je zaujímavé aj obliekanie jednotlivých ľudí, pravdepodobne z blízkeho okolia Kremnice (Paget a Hering sa počas svojej výskumnej cesty nameriaval na viedecké obyvateľstvo).

kremničký rumaj

historicko-spoločenský občasník

ročník I. číslo 1
december 2001
z d a r m a

rumaj

malý nezbedný krikľuň a šibal,
ktorý tuží vedief o minulosť viac a viac a dáva to aj poriadne najavo